

ELŻBIETA INDYCKA

Monety z cmentarzyska w Gieczu, stanowisko 4, jako źródło do badań obrzędów funeralnych¹

ABSTRAKT: W latach 1959, 1999–2008 na stanowisku odsłonięto i przebadano 281 grobów. Wśród nich uwagę zwracają te, w których znajdowały się monety. Omówione w poniższym artykule analizy archeologiczne i numizmatyczne odnoszą się do zwyczajów pogrzebowych, chronologii cmentarzyska i rozmaitych zjawisk kulturowych związanych z monetami. Wskazano też na przydatność monet do analiz społecznych zarówno w aspekcie hierarchii społecznej, jak i więzi rodzinnych społeczności gieckiej.

SŁOWA KLUCZOWE: Giecz, monety, zwyczaje pogrzebowe, wczesnośredniowieczne cmentarzysko, XI–XIII wiek

ABSTRACT: 281 graves were uncovered and searched at the site in the years 1959 and 1999–2008. Those graves where coins were found are of particular interest. The archaeological and numismatic analyses, described in the present article, refer to funeral rituals, the chronology of the burial ground and various cultural phenomena connected with coins. The usefulness of coins in social analyses both with regard to social hierarchy as well as family bonds in Giecz were also indicated

KEYWORDS: Giecz, coins, funeral rituals, early medieval burial grounds, 11th–13th century

Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Gieczu (stanowisko 4), odkryte w roku 1959, objęte zostało systematycznymi badaniami wykopaliskowymi w latach 1999–2008 [INDYCKA 2016: 212–215]. Stanowisko to znajduje się na niewielkim wyniesieniu, usytuowanym na zachodnim brzegu jeziora. Obejmuje ono obszar o powierzchni około 3,5 ha, na którym od niemal stu lat znajduje się pole uprawne. W południowej części stanowiska odkryto wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe. Łącznie na zbadanej dotychczas jego części odkryto 313 obiektów zawierających szczątki ludzkie. W tej liczbie było to 281 grobów, a ponadto czaszki, przy których nie odsłonięto szkieletu postkranialnego, pozostałości grobów z nielicznymi kośćmi i rozmaite skupiska kości ludzkich.

¹ Serdecznie dziękuję profesorowi Borysowi Paszkiewiczowi za cenne uwagi i pomoc w przygotowaniu niniejszej pracy. Podziękowania składam także doktorowi Adamowi Kędzierskiemu.

Pracom wykopaliskowym towarzyszyły realizowane w latach 2007–2013 badania powierzchniowe, dzięki którym pozyskano liczny zbiór przedmiotów zróżnicowanych funkcjonalnie i chronologicznie, a wśród nich znaczną kolekcję monet. Analizy zbioru monet sfinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego², a ich wyniki opublikowano w serii *Fontes* Biblioteki Studiów Lednickich [MONETY 2015]³.

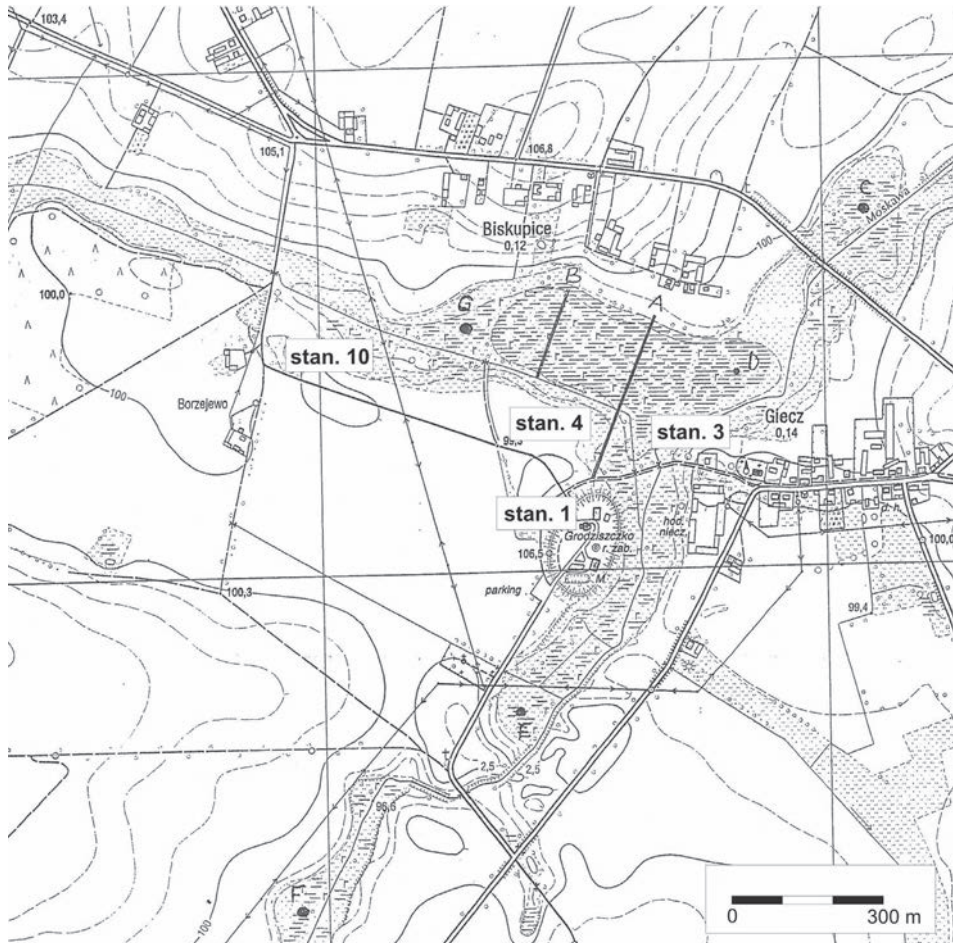
We wczesnym średniowieczu omawiany cmentarz był elementem jednego z najważniejszych ośrodków monarchii piastowskiej (ryc. 1), którego centrum stanowił gród Giecz [KRYSZTOFIAK 2009; 2016: 119–149]. Dwa wydarzenia, powiązane z dziejami Giecza w tym okresie mają istotne znaczenie dla niniejszych rozważań: zaprowadzenie chrześcijaństwa, a wraz z nim nowego obrzędu pogrzebowego, oraz kryzys w latach 30. XI wieku. Z pierwszym jest związane założenie cmentarza i pochówki pierwszych w tutejszej społeczności chrześcijan oraz pojawienie się zwyczaju składania monet ze zmarłymi. Z drugim wydarzeniem łączy się hipotetyczna przerwa w użytkowaniu cmentarza i ponowne wykorzystywanie tego miejsca do celów funeralnych. Pierwszorzędnym źródłem do badań — nie tylko tych wyżej wskazanych zagadnień — są monety, które składano ze zmarłymi.

Podczas prac wykopaliskowych prowadzonych na tym cmentarzysku w wykopach badawczych znaleziono łącznie 62 monety. Znajdowano je w warstwie ornej, bezpośrednio przy szkieletach, a także pomiędzy grobami. Szczegółowa analiza lokalizacji monet znalezionych w wykopach, wskazuje na to, że niektóre z nich znajdowały się w obrębie zniszczonych grobów, czyli znaleziono je powyżej lub poniżej poziomu zalegania kości lub w niewielkim od nich oddaleniu. Założyć zatem można, że pierwotnie złożono je ze zmarłymi, a ich przemieszczenia są efektem rozmaitych procesów podepozycyjnych (m.in. działalność rolnicza i aktywność zwierząt ryjących). Obecność monet w grobach świadczy o tym, że w Gieczu we wczesnym średniowieczu istniał zwyczaj intencjonalnego składania monet ze zmarłymi.

Analiza danych archeologicznych, antropologicznych i numizmatycznych, która jest celem niniejszej pracy, pozwoli na charakterystykę cech tego zwyczaju, praktykowanego przez społeczność Giecza w okresie użytkowania cmentarza.

² Prace zrealizowano ze środków finansowych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Dziedzictwo Kulturowe, priorytet: Ochrona zabytków archeologicznych, zarządzanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

³ Wszystkie określenia monet oraz odnoszące się do nich numery katalogowe pochodzą z cytowanej pracy.

Ryc. 1. Giecki zespół osadniczy; oprac. Teresa Krysztofiak
 FIG. 1. Settlement complex in Giecz; ed. Teresa Krysztofiak

Charakterystyka cmentarzyska

W dotychczas zbadanej południowej części stanowiska nr 4, na obszarze 1350m², odkryto 281 grobów oraz rozmaite skupiska kości, a także ślady działalności ludzkiej w postaci nieruchomych obiektów o różnej funkcji i chronologii.

W zbadanej części cmentarzyska wydzielono trzy segmenty (A, B, C), w których groby są zgrupowane na oddzielonych od siebie obszarach, a w ich obrębie rozmieszczone są jeden obok drugiego w rzędach [PARKER PEARSON 1999: 12–13]. Segmenty te rozciągają się wzdłuż osi wschód–zachód i są usytuowane mniej więcej równolegle względem siebie.

Jako segment A oznaczono dolne partie południowego stoku pierwotnego wyniesienia oraz teren u jego podnóża, który był badany w roku 1959. Wykopy sondażowe z lat 2001–2002 ujawniły pozostałości grodzienia, które uznano za południową granicę cmentarza [MICIĄK 2005]. W tej części cmentarzyska odkryto 16 grobów. Na obecnym etapie badań terenowych niemożliwe jest stwierdzenie, czy pomiędzy segmentami A i B znajdował się obszar bez grobów ani o jakiej był powierzchni.

Segment B zajmuje obszar usytuowany na południowym stoku wyniesienia, położony na północ od segmentu A. Na tym terenie znajdowało się 151 grobów.

Kolejny segment (C) to obszar zlokalizowany na stoku i krawędzi wyniesienia, usytuowany na północ od segmentu B i do niego równolegle. Na tym obszarze odkryto 114 grobów.

Pomiędzy segmentami B i C znajduje się dość rozległy teren o nieregularnych zarysach, na którym nie grzebano zmarłych.

Orientację określono dla 243 grobów. W zdecydowanej większości zmarłych złożono głowami w części zachodniej jamy, przy czym na linii E–W znajdowało się 97 szkieletów. W pozostałych przypadkach osie grobów skierowane były w strony: WbN (49 grobów), WNW (53 groby), NWbW (pięć grobów), NNW (jeden grób) oraz WSW (32 groby). W sześciu grobach zmarłych złożono głowami we wschodniej części jamy. W 38 wypadkach groby były zniszczone w stopniu uniemożliwiającym określenie orientacji. W 281 grobach pogrzebano 85 dzieci, 14 osobników w wieku młodzieńczym, 59 kobiet i 93 mężczyzn oraz 30 osobników dorosłych o nieokreślonej płci i/lub wieku⁴. Dotychczas datowanie cmentarzyska opiera się na chronologii monet i kabłączków skroniowych oraz nielicznych analizach 14C. Dane te wskazują na użytkowanie cmentarza od końca X do przełomu XII i XIII wieku [INDYCKA 2016: 235–236].

Materiał numizmatyczny

Monety bez powiązań z grobami

W wykopach badawczych znaleziono 35 monet, których nie można bezpośrednio powiązać z grobami. Łącznie na cmentarzysku były to trzy ułamki dirhemów, osiem denarów krzyżowych, falsyfikat denara krzyżowego, denar Brzetysława I, denar Bolesława III Krzywoustego, dwa denary Władysława II Wygnąca, a ponadto 19 monet nowożytnych: 15 szelągów Jana Kazimierza i jeden szeląg Augusta III, grosz Stanisława Augusta i egzemplarz dwóch fenigów Fryderyka Wilhelma IV. Liczba monet odkrytych w segmentach była zróżnicowana.

⁴ Analizy materiału szkieletowego wykonały Amanda M. Agnew i Hedy M. Justus z Ohio State University.

Z segmentu A pochodzi pięć monet, z których cztery znaleziono w wykopach założonych na linii ogrodzenia cmentarza. Z warstwy ornej pochodzi denar typu 4 Bolesława III Krzywoustego oraz szeląg Jana Kazimierza. Natomiast kolejne monety znaleziono w warstwach zalegających bezpośrednio pod warstwą orną. Były to: dwie saskie krzyżówki typu V: CNP 655⁵ z przedstawieniem krzyża perełkowego (młodszy) z lat od 1060 do 1102–1105 i śląski denar krzyżowy typu VI: CNP 860 z wyobrażeniem krzyża prostego (młodszy), datowany na okres 1080–1105 (?).

W wykopach w obrębie segmentu B znaleziono 13 monet w tym osiem nowożytnych. W warstwie humusu i w warstwie bezpośrednio pod nim znaleziono dwa denary krzyżowe typu VI: CNP 860 z przedstawieniem krzyża prostego (młodszy), emitowane na Śląsku w latach 1080–1105 (?). Kolejne monety zalegały na poziomach, na których znajdowały się szkielety, ale nie bezpośrednio przy nich. Był to ułamek arabskiego dirhema o nieokreślonej chronologii, który został znaleziony pomiędzy grobami, w zachodniej części segmentu [ARKUSZEWSKI 2015: 57; nr kat. 52]. Natomiast ze wschodniej jego części pochodzi krzyżówka typu VII: CNP 991 z wyobrażeniem pastorała w lewo, emitowana w latach 1070–1100 (ryc. 2). Stemple, którymi wybito ten denar były takie same jak te, których użyto do wybitcia egzemplarza znalezionej w grobie 44/99 w zachodniej części segmentu [SYTY 2015a: 136; nr kat. 336 i 337]. Monety te różni czas ich wyemitowania (kilka godzin lub dni różnicy), na co wskazują ślady na tłokach menniczych: powiększające się pęknięcie tłoka i ślady korekty kształtu klina [SYTY 2015b: 90].

RYC. 2. Giecz, stan. 4. Denary krzyżowe typu VII: CNP 986 (z pastorałem w prawo, 1070–1100) bite tymi samymi stemplami. 1: z grobu 44/99; 2: z wykopu we wschodniej części segmentu; fot. Maciej Syty

FIG. 2. Giecz, site 4. Cross denars type VII: CNP 986 (with the crozier to the right, 1070–1100) minted with the same stamps. 1: from grave 44/99; 2: from excavation in the east part of the segment; photo by Maciej Syty

⁵ Typologia wg M. Gumowskiego *Corpus Nummorum Poloniae*, Kraków 1939 [za SYTY 2015a].

We wschodniej części segmentu znaleziono ponadto denar typu 1 Władysława II Wygnańca. Dodać w tym miejscu można, że niedaleko miejsca odkrycia tej monety, w grobach 21/99 i 48/99 znajdowały się jeszcze dwa egzemplarze denarów tego księcia.

W wykopach eksplorowanych na obszarze **segmentu C** znaleziono 17 monet, w tym 10 nowożytnych. Z warstwy humusu pochodzą: dirhem arabski z X wieku [ARKUSZEWSKI 2015: 34, nr kat. 19], denar krzyżowy typ VI: CNP 749-755 z przedstawieniem krzyża prostego (starszy), datowany na lata 1025–1062, falsyfikat krzyżówki i denar typu 2 Władysława II Wygnańca. Następne trzy monety znaleziono poniżej warstwy ornej. Jedna z nich — ułamek arabskiego dirhema z X wieku [ARKUSZEWSKI 2015: 56, nr kat. 49] — znajdowała się pomiędzy grobami 4/08 i 5/08.

Interesującym znaleziskiem z obszaru segmentu C był denar Brzetysława I panującego w latach 1035–1055 (ryc. 3). Monetę znaleziono na stropie wypełniska wkopu zlokalizowanego poza wschodnią granicą występowania grobów. Wkop ten miał na stropie zarys prostokąta o wymiarach 115 × 45 cm, a jego miąższość wynosiła od 2 do 5 cm.

Ryc. 3. Giecz, stan. 4. Denar Brzetysława I; fot. Maciej Syty

FIG. 3. Giecz, site 4. Denar of Bretislav I; photo by Maciej Syty

Kolejna moneta pochodziła z warstwy zalegającej poniżej humusu, w której obrębie znajdowały się groby. Był to saski denar krzyżowy typu VII: CNP 991, z wyobrażeniem pastorału w lewo z lat 1070–1100. Co ciekawe — wybito go tą samą parą stempli, których odciski stwierdzono na egzemplarzu znalezionym w znacznym oddaleniu od terenu badań wykopaliskowych. Interesujący jest też fakt, że odcisk stempla, który posłużył do wybicia awersów wymienionych monet, widnieje także na dwóch innych egzemplarzach denarów (z grobów 9/06

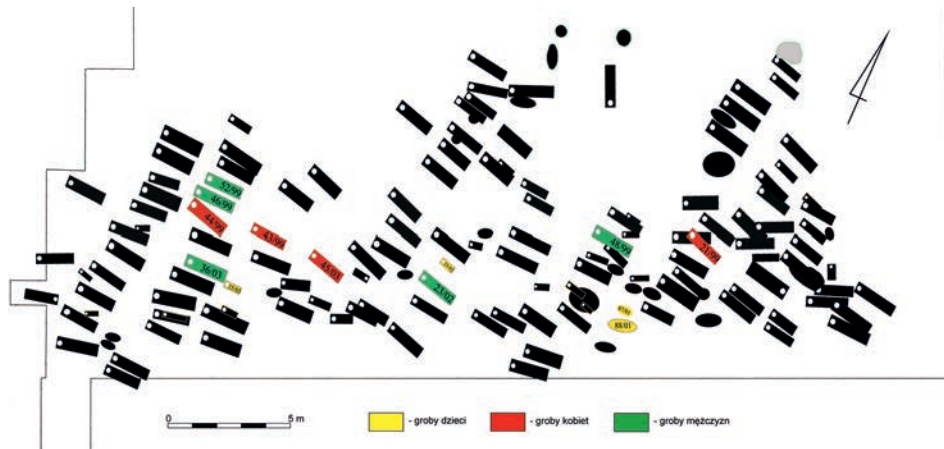
i 25/06), aczkolwiek w tym wypadku do wybicia rewersów użyto innych stempli [SYTY 2015a: 165–166, nr kat. 456–459]. Niemożliwe jest jednak przyporządkowanie omawianego denara do któregoś z licznych grobów, w których sąsiedztwie został znaleziony.

Monety powiązane z grobami

Podczas prac wykopaliskowych na terenie segmentów B i C odkryto 18 grobów, z którymi można łączyć 27 monet, co stanowi 6,4% grobów odsłoniętych na tym cmentarzysku (N=281). Zestawienie monet z grobów w segmentach zawiera tabela 1 (zob. s. 220).

Groby z monetami w segmencie B

W obrębie segmentu B znajdowało się 13 grobów, z którymi były powiązane monety, co stanowi około 9% liczby wszystkich grobów (N=151) w tym segmencie (ryc. 4). Monety w liczbie 19 egzemplarzy znaleziono w/lub przy grobach czworga dzieci, czterech kobiet i pięciu mężczyzn.

RYC. 4. Giecz, stan. 4. Rozmieszczenie grobów z monetami na terenie segmentu B; rys. Elżbieta Indycka, oprac. Tomasz Kasprzowicz

FIG. 4. Giecz, site 4. The arrangement of graves with coins in segment B; drawing by Elżbieta Indycka, ed. Tomasz Kasprzowicz

Grób 52/99, orientacja W (ryc. 5). Grób był usytuowany w zachodniej części segmentu, w rzędzie, w którym znajdowało się 14 grobów. Pochowano w nim mężczyznę, który zmarł w wieku 30–39 lat (*Maturus*). Szkielet zachował się w niemal nienaruszonym stanie. Przy kościach szkieletu znaleziono dwie monety. Jedna z nich (nr inw. 159/99) znajdowała się przy kręgach lędźwiowych z prawej strony, druga (nr inw. 164/99) — pomiędzy żebrami a prawą kością ramienną. Powyżej poziomu prawej kości ramiennej i około 10 cm od niej znajdowała się jeszcze jedna moneta (nr inw. 53/99). Oprócz monet ze zmarłym złożono nóż (nr inw. 156-1/99), przy którym zachowało się okucie pochewki (nr inw. 156-2/99) i osetka z fyllitu (nr inw. 156-3/99). Wszystkie przedmioty znajdowały się przy lewej kości miednicznej. Tuż przy lewej kości ramiennej znajdował się przedmiot żelazny (nr inw. 61/04), a w odniesieniu do drugiego (nr inw. 158/99) brak informacji o jego lokalizacji.

W grobie znajdowały się trzy monety:

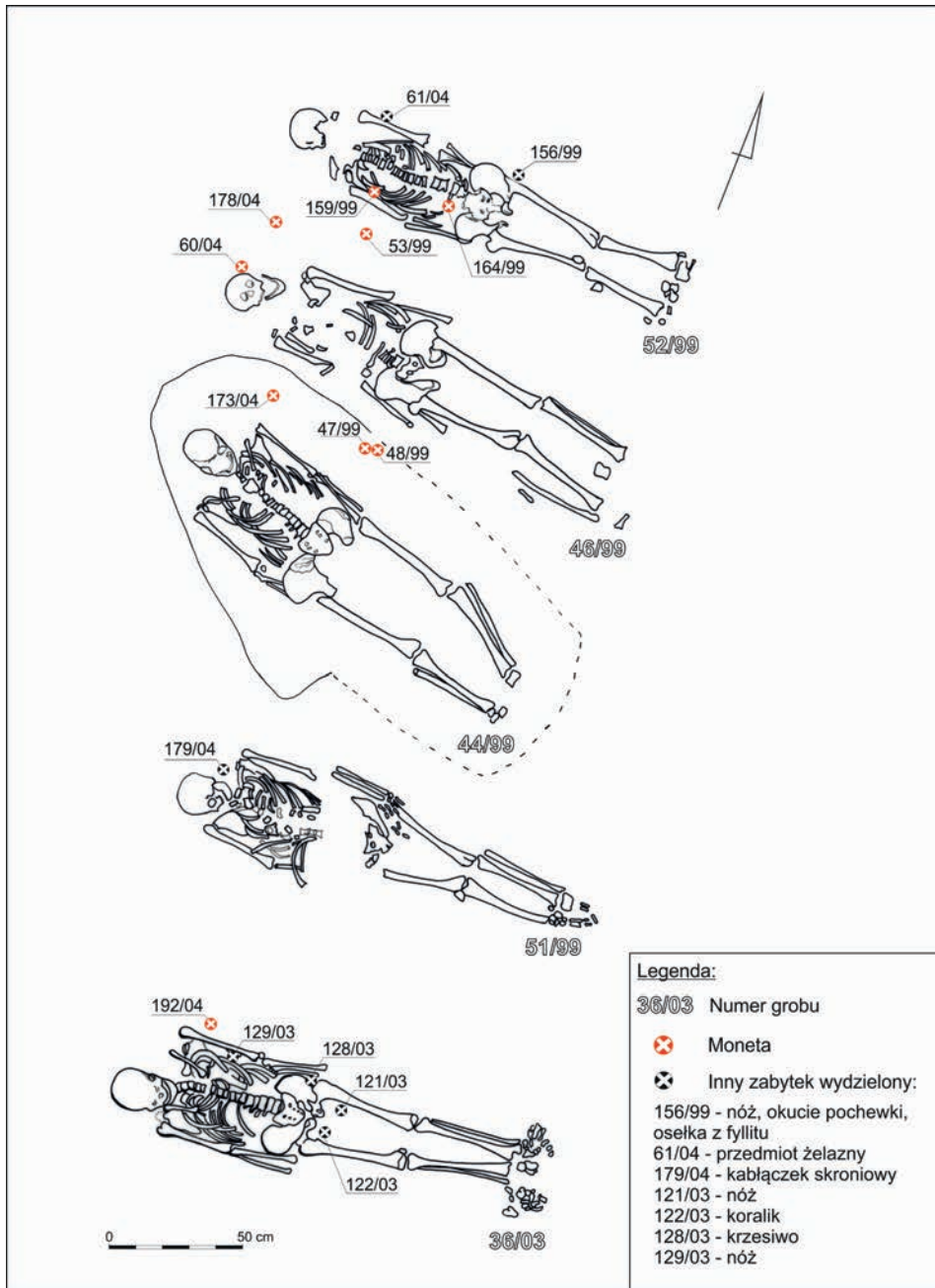
- 159/99 — denar krzyżowy typu VII: CNP 989, z pastorałem w lewo, z lat 1070–1100;
- 53/99 — denar krzyżowy typu IV: CNP 525, z dużą odwróconą literą S, z okresu 1100–1105;
- 164/99 — denar Bolesława IV Kędzierzawego (1146–1173), typ 7, wybity po roku 1166 w Gnieźnie.

Grób 46/99, orientacja W (ryc. 5). Grób ten znajdował się około 25 cm na południe od grobu 52/99. Pogrzebano w nim mężczyznę zmarłego w wieku 35–39 lat (*Maturus*). Górna część szkieletu była niekompletna, a kości nieco przemieszczone. Monety znajdowały się z lewej strony czaszki, a przy prawej kości miednicznej leżał nóż (nr inw. 114/99), natomiast w zasypisku jamy grobowej znajdował się nieokreślony przedmiot żelazny (nr inw. 116/99).

Grób zawierał dwa denary krzyżowe:

- 60/04 — denar krzyżowy typu VII: CNP 986, z pastorałem w lewo, z lat 1070–1100;
- 178/04 — denar krzyżowy typu VII: CNP 986, z pastorałem w lewo z lat 1070–1100.

Grób 44/99, orientacja WNW (ryc. 5). Ten grób oddalony był o około 30–60 cm od grobu 46/99. Pochowano w nim kobietę, która zmarła w wieku 40–46 lat (*Maturus*). Szkielet zachował się w dobrym stanie. W odległości około 15 cm od główki lewej kości ramiennej znajdowała się jedna moneta (nr inw. 173/04), natomiast dwie pozostałe (nr inw. 47/99 i 48/99) leżały niemal w połowie odległości pomiędzy kośćmi przedramion znajdujących się obok siebie szkieletów 44 i 46. Przy górnej części szkieletu tej kobiety uchwycono zarysy dość obszernej jamy grobowej, której granice przebiegały w odległości około 25 cm od kości przedramion, przypuszczać zatem można, że te dwie monety mogły znajdować

Ryc. 5. Giecz, stan. 4. Groby z monetami z zachodniej części segmentu B; rys. Elżbieta Indycka, oprac. Arkadiusz Klimowicz

FIG. 5. Giecz, site 4. Graves with coins in the west part of segment B; drawing by Elżbieta Indycka, ed. Arkadiusz Klimowicz

się w obrębie jamy grobowej, a więc w grobie kobiety. Denar krzyżowy (nr inw. 173/04) został wybity tą samą parą stempli, co moneta znaleziona we wschodniej części segmentu (ryc. 2).

W grobie znajdowały się trzy monety:

- 47/99 — denar krzyżowy typu VII: CNP 986, z pastorałem w lewo, z lat 1070–1100;
- 48/99 — denar krzyżowy typu VII: CNP 986, z pastorałem w lewo, z lat 1070–1100;
- 173/04 — denar krzyżowy typu VII: CNP 991, z pastorałem w prawo, z lat 1070–1100.

Grób 36/03, orientacja W (ryc. 5). Ten z kolei grób znajdował się w odległości około 150 cm od grobu 44/99. Pogrzebano w nim mężczyznę zmarłego w wieku 40–50 lat (*Maturus*). Przy bardzo dobrze zachowanym szkielecie znaleziono kilka przedmiotów. Powyżej poziomu kości znajdowała się moneta (nr inw. 192/04), a jej lokalizacja i głębokość zalegania wskazują na to, że prawdopodobnie złożona była do grobu mężczyzny a nie sąsiedniego (od północy) grobu kobiety. Jeden nóż (nr inw. 129/03) znajdował się między lewą kością ramienną a żebrami, a drugi (nr inw. 128/03) przy części bliższej lewej kości udowej. Pod lewą kością miedniczną leżało krzesiwo ogniwkowe (nr inw. 121/03), a niewielki koralik szklany (nr inw. 122/03) — przy główce prawej kości udowej. W grobie znajdował się też krzemień (nr inw. 148/03), jednak brak jest danych odnośnie do jego lokalizacji.

W grobie znajdowała się jedna moneta:

- 192/04 — denar krzyżowy typu V: CNP 655 (młodszy), z okresu 1060–1105.

Grób 35/03, orientacja W. Grób ten znajdował się w kolejnym rzędzie i oddalony był o około 50 cm na wschód od grobu 36/03. W grobie pochowane było dziecko, które zmarło w pierwszym roku życia (*Infans I*). Z prawej strony, przy kościach mocno zniszczonego szkieletu i około 6 cm poniżej poziomu, na którym leżały kości, znajdowały się dwie monety:

- 191-1/03 — denar Bolesława III Krzywoustego (1107–1138), typ 4, z okresu 1133–1138;
- 191-2/03 — denar Bolesława III Krzywoustego (1107–1138), typ 4, z okresu 1133–1138.

Grób 43/99, orientacja WbN. Grób ten znajdował się w tym samym rzędzie, ale od grobu dziecka był oddalony około 225 cm w stronę północną. Pochowano w nim kobietę, która zmarła w wieku 40–46 lat (*Maturus*). Szkielet zachował się w dobrym stanie. Monetę znaleziono między żebrami a lewą kością przedramienia. Tuż przy czaszce z lewej strony znajdowały się dwa kabłączki skroniowe

typu III odmiany A (nr inw. 97-1/99, 97-2/99), które były używane od X do XIII wieku [KÓČKA-KRENZ 1993: 48], a kolejny (nr inw. 98/99) tego samego typu znajdował się na kręgosłupie. Przy szkielecie znaleziono także kościany kolec (nr inw. 99/99), jednak nie odnotowano informacji na temat miejsca jego znalezienia.

Grób zawierał jedną monetę:

- 162/99 — denar Bolesława IV Kędzierzawego (1146–1173), typ 6, wybity po roku 1166 w Gnieźnie.

Grób 45/03, orientacja WNW. Grób ten był usytuowany nieco dalej na wschód od grobu 43/99. Pochowano w nim kobietę zmarłą w wieku 35–49 lat (*Maturus*). Przy szkielecie zarejestrowano zarysy jamy grobowej, której granice przebiegały około 20 cm od kości. W tym grobie znaleziono monetę i kościany kolec (nr inw. 261/03) jednak bez informacji o ich lokalizacji przy szkielecie. Na wysokości mostka i przy części dalszej lewej kości udowej znaleziono dwie igły/szpilki żelazne (nr inw. 254/03 i 255/03).

W grobie znajdowała się jedna moneta:

- 250/03 — denar krzyżowy typu VII: CNP 986, z pastorałem w lewo, z okresu 1070–1100.

Grób 23/02, orientacja WNW. Ten grób znajdował się w dość regularnym rzędzie, który był zlokalizowany w centralnej części segmentu. Był to grób mężczyzny, który zmarł w wieku 40–44 lat (*Maturus*). Monetę znaleziono około 6 cm od lewej kości udowej, a przy kości miednicznej (z lewej strony) znajdowały się nóż (nr inw. 38/04) i krzesiwo (nr inw. 39/04).

Grób zawierał jedną monetę:

- 18/04 — denar Bolesława IV Kędzierzawego (1146–1173), typ 5, wybity po roku 1166 w Gnieźnie.

Grób 25/02, orientacja WNW. Grób ten znajdował się w tym samym rzędzie, a od grobu 23/02 oddalony był około 70 cm na północ. Pochowano w nim dziecko, które zmarło w wieku 1–2 lat (*Infans I*). Kości szkieletu były nieco naruszone i przemieszczone. Monetę znaleziono około 10 cm powyżej poziomu kości szkieletu, w miejscu gdzie pierwotnie znajdowały się kości podudzia.

W grobie znaleziono jedną monetę:

- 55/02 — naśladownictwo denarów Ottona III i Adelajdy z 1. połowy XI wieku.

Grób 48/99, orientacja WbN. Grób ten znajdował się we wschodniej części segmentu, w kolejnym rzędzie, który liczył 14 grobów. Pochowano w nim mężczyznę zmarłego w wieku 25–34 lata (*Adultus*). Podczas pochówku tego mężczyzny został zniszczony wcześniejszy grób dziecka. Z lewej strony tego nieco naruszonego szkieletu, przy kościach lewego przedramienia, znajdowała się mo-

neta, przy części dalszej lewej kości ramiennej zarejestrowano haczyk do wędki (nr inw. 106/99), a przy części bliższej lewej kości udowej — żelazny kolec (nr inw. 105/99).

Grób zawierał jedną monetę:

- 107/99 — denar Władysława II Wygnańca (1138–1146), typ 2.

Grób 87/01, orientacja nieokreślona. Grób usytuowany był w „rzędzie”, w którym znajdowało się pięć bardzo zniszczonych grobów dzieci. Dziecko pogrzebane w tym grobie zmarło w wieku 9–16 miesięcy (*Infans I*). Szkielet w znacznym stopniu był niekompletny, a nieliczne zachowane kości przemieszczone. Moneta znajdowała się około 6 cm poniżej poziomu, na którym znajdowały się kości.

W grobie znajdowała się jedna moneta:

- 256/01 — denar Bolesława IV Kędzierzawego (1146–1173), typ 6, wybity po 1166 roku (?) w mennicy w Gnieźnie.

Grób 88/01, orientacja nieokreślona. Grób ten był usytuowany na południe od grobu 87/01. Pochowano w nim dziecko, które zmarło w wieku 5,5–6 lat (*Infans I*). Szkielet nie był kompletny, a kości przemieszczone. Moneta znajdowała się w odległości około 40 cm od kości i nieco poniżej poziomu ich zalegania. W obrębie zasypiska jamy znaleziono okładzinę z poroża (nr inw. 235/01).

W grobie znajdowała się jedna moneta:

- 255/01 — denar Bolesława IV Kędzierzawego (1146–1173), typ 5, wybity po roku 1166 (?), z mennicy w Gnieźnie.

Grób 21/99, orientacja WNW. Ten grób był usytuowany w następnym rzędzie. Pochowano w nim kobietę zmarłą w wieku 45–60 lat (*Maturus/Senilis*). Podczas pochówku kobiety przecięto wcześniejszy grób o orientacji WSW. Kości górnej części szkieletu były naruszone i — łącznie z czaszką — przemieszczone. Monetę znaleziono przy lewej kości ramiennej na zewnątrz (5 cm od kości). Oprócz monety, w grobie znaleziono dwa noże (nr inw. 43/99, 50/99).

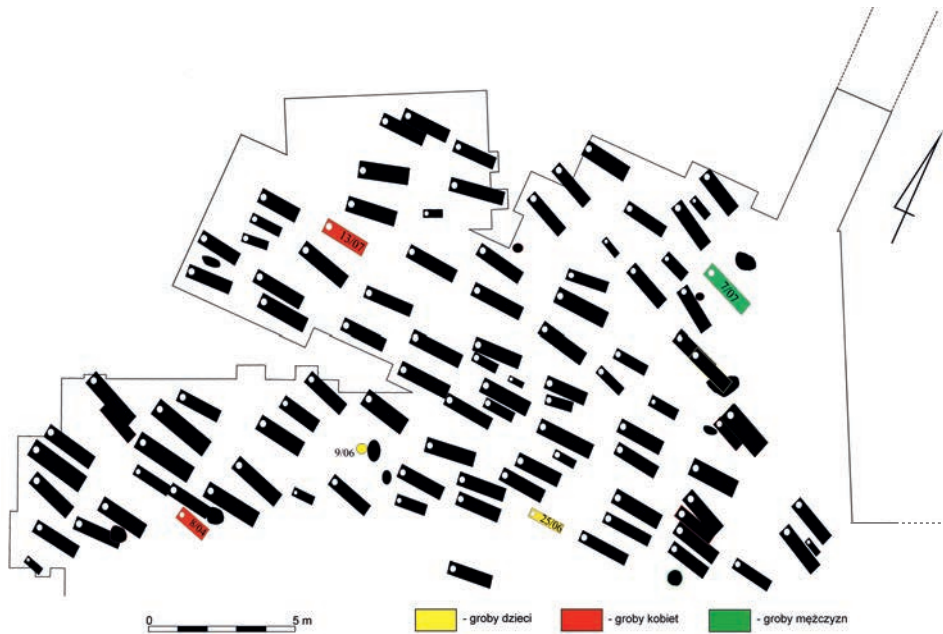
Grób zawierał jedną monetę:

- 44/99 — denar Władysława II Wygnańca (1138–1146), typ 1.

Groby z monetami w segmencie C

Na obszarze segmentu C w/lub przy pięciu grobach (ryc. 6) znaleziono osiem monet, co stanowi 4,3% grobów (N=114) z tego segmentu.

Grób 8/04, orientacja WNW. Grób odkryto w zachodniej części segmentu. Pogrzebano w nim kobietę, która zmarła w wieku 45–55 lat (*Maturus/Senilis*). Szkielet był niekompletny, kości jego górnej części naruszone i przemieszczone, nie zachowały się kości podudzi. Z lewej strony przy czaszce znajdował się kabłączek skroniowy (nr inw. 190/04), a drugi (nr inw. 191/04) leżał na żuchwie; oba kabłączki skroniowe typu III, odmiany B, datowane na okres XI/XII–XII/XIII

RYC. 6. Giecz, stan. 4. Rozmieszczenie grobów z monetami na obszarze segmentu C; rys. Elżbieta Indycka, oprac. Tomasz Kasprówic

FIG. 6. Giecz, site 4. The arrangement of graves with coins in segment C; drawing by Elżbieta Indycka, ed. Tomasz Kasprówic

wieku [KÓČKA-KRENZ 1993: 49]. W grobie ponadto znajdowało się okucie (nr inw. 189/04), znalezione podczas przesiewania ziemi. Monetę odkryto przy szkielecie, jednak brak jest szczegółowych informacji na temat jej lokalizacji.

Grób zawierał jedną monetę:

- 111/04 — denar krzyżowy typu VII: CNP 986, z pastorałem w lewo, z lat 1070–1100.

Grób 9/06, orientacja nieokreślona. Pochowano w nim dziecko, które prawdopodobnie zmarło zaraz po porodzie. Szkielet był niekompletny, a zachowane kości przemieszczone. Moneta znajdowała się tuż przy kościach zniszczonego szkieletu.

W tym grobie znaleziono jedną monetę:

- 99/06 — denar krzyżowy typu VII: CNP 986, z pastorałem w lewo, z lat 1070–1100. Monetę wybito tymi samymi stemplami co egzemplarz z grobu 25/06, a stempel awersu widnieje na dwóch innych monetach, które znaleziono poza obszarem, na którym znajdowały się groby (ryc. 7).

RYC. 7. Giecz, stan. 4. Denary krzyżowe typu VII: CNP 986 (z pastorałem w prawo, 1070–1100) bite tymi samymi stemplami. 1: z grobu 9/06; 2: z grobu 25/06; 3–4: z powierzchni stanowiska; fot. Maciej Syty

FIG. 7. Giecz, site 4. Cross denars type VII: CNP 986 (with the crosier to the right, 1070–1100) minted with the same stamps. 1: from grave 9/06; 2: from grave 25/06; 3–4: from the surface of the site; photo by Maciej Syty

Grób 25/06 o orientacji W. Grób był zlokalizowany w środkowej części segmentu, nieopodal jego południowej granicy, a od grobu 9/06 oddalony około 6 m. Pochowano w nim dziecko w wieku 9–10 lat (*Infans II*). Przy szkielecie zarejestrowano ślady wkopu grobowego o kształcie prostokąta. Granice jamy przebiegały dość blisko szkieletu, w odległości około 10 cm od kości. Kości szkieletu były nieco naruszone i przemieszczone. Monetę (nr inw. 203/06) znaleziono nieco powyżej poziomu, na którym leżały kości. Natomiast z lewej strony szkieletu znajdował się przęślik gliniany (nr inw. 204/06).

W tym grobie znaleziono jedną monetę:

- 203/06 — denar krzyżowy typu VII: CNP 986, z pastorałem w lewo, z lat 1070–1110. Monetę wybito tymi samymi stemplami co egzemplarz z grobu 9/06, a stempel awersu widnieje także na dwóch innych monetach, które znaleziono poza grobami.

Grób 7/07, orientacja WNW. Znajdował się on w części wschodniej segmentu. Był to grób mężczyzny, który zmarł w wieku 30–40 lat (*Maturus*). Górna część szkieletu została zniszczona podczas kopania rowu — zachowała się tylko miednica i kończyny dolne. Natomiast nieliczne kości ludzkie, prawdopodobnie pochodzące z tego szkieletu, oraz moneta znajdowały się w zasypisku rowu, przypuszczać więc można, że pochodzą z tego grobu.

W grobie prawdopodobnie znajdowała się jedna moneta:

- 93/07 — denar krzyżowy typu V: CNP 612-617, z lat 1060–1080.

Grób 13/07, orientacja W. W tym grobie pochowano kobietę zmarłą w wieku 19–21 lat (*Juvenis II/Adultus*). Szkielet był kompletny, tylko nieliczne kości nieco przemieszczone. Kości lewego przedramienia leżały na miednicy. Cztery monety znaleziono w kreciej norze około 8 cm poniżej poziomu kości udowych. Monety były związane ze sobą, można przypuszczać, że złożono je w mieszku. Z lewej strony szkieletu, przy kości miedniczej, znajdowały się nożyce w drewnianym futera-le/pochewce (nr inw. 121/07), nóż z resztkami pochewki z materiału organicznego (nr inw. 122/07) i obrączka metalowa (nr inw. 123/07). Natomiast po obu stronach czaszki leżały kabłączki skroniowe (nr inw. 124/07, 227/07) typu III, odmiany B.

Grób zawierał zespół czterech monet, w którego skład wchodziły:

- 228/07 — denar naśladowczy Bolesława I Chrobrego (992–1025), z kapliczką w typie bawarskim i napisem VIDV na awersie oraz krzyżem mającym charakter saski na rewersie;
- 230/07 — denar naśladowczy jednostronny, prawdopodobnie Bolesława I Chrobrego (992–1025), nawiązujący do saskich denarów Ottona i Adelajdy;
- 231/07 — saski denar krzyżowy typu II: CNP 455, z przedstawieniem kaplicy, z lat 1020–1030;
- 229/07 — saski denar krzyżowy typu VI: CNP 496, „dewenterski” wczesny, datowany na lata 1015–1025, łączony z biskupstwem w Oldenburgu (Starogardzie).

Zespół tych monet (ryc. 8) powstał po roku 1020–1030.

RYC. 8. Giecz, stan. 4. Zespół monet z grobu 13/07; fot. Maciej Syty

FIG. 8. Giecz, site 4. A group of coins from grave 13/07; photo by Maciej Syty

TABELA 1. Giecz, stan. 4. Monety powiązane z grobami
TABLE 1. Giecz, site 4. Coins connected with graves

Segment	Nr grobu	Płeć	Wiek	Klasa wieku	Orientacja	Nr inv.	Moneta	Pochodzenie	CNP	Nr kat. M. Sytego ⁶
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	52/99	M	30–39 lat	<i>Maturus</i>	W	159/99	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	454*
						53/99	denar krzyżowy typ IV późny, 1100–1105	Saksonia Wschodnia	525	219*
						164/99	denar typ 7, po 1166 (?), Bolesław IV Kędzierzawy (1146–1173)	Polska	—	70
	46/99	M	35–39 lat	<i>Maturus</i>	W	178/04	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	447
						60/04	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	450
	44/99	K	40–46 lat	<i>Maturus</i>	WNW	47/99	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	509*
						48/99	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	451
						173/04	denar krzyżowy typ VII pastorał w prawo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	991	337
	36/03	M	40–50 lat	<i>Maturus</i>	W	192/04	denar krzyżowy typ V młodszy, 1060–1105	Saksonia Wschodnia	655	260
	35/03	D	6–12 miesięcy	<i>Infans I</i>	W	191-1/03	denar typ 4, 1133–1138, Bolesław III Krzywousty (1107–1138)	Polska, men. Kraków	—	64
						191-2/03	denar typ 4, 1133–1138, Bolesław III Krzywousty (1107–1138)	Polska, men. Kraków	—	63
	43/99	K	35–40 lat	<i>Maturus</i>	WbN	162/99	denar typ 6, po 1166 (?), Bolesław IV Kędzierzawy (1146–1173)	Polska, men. Gniezno	—	74
	45/03	K	35–39 lat	<i>Maturus</i>	WNW	250/03	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	448
	23/02	M	40–44 lat	<i>Maturus</i>	WNW	18/04	denar typ 5, po 1166 (?), Bolesław IV Kędzierzawy (1146–1173)	Polska, men. Gniezno	—	72

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	25/02	D	1–2 lata	<i>Infans I</i>	WNW	55/02	denar naśladowczy typu III–IV Ottona III i Adelajdy, do połowy XI wieku	Słowiańczyzna Zachodnia lub Niemcy	—	185
☩	48/99	M	25–34 lata	<i>Adultus</i>	WbN	107/99	denar typ 2, Władysław II Wygnaniec (1138–1146)	Polska, men. Kraków	—	68°
	87/01	D	9–16 miesięcy	<i>Infans I</i>	?	256/01	denar typ 6, po 1166 (?) Bolesław IV Kędzierzawy (1146–1173)	Polska, men. Gniezno	—	73
	88/01	D	5,5–6 lat	<i>Infans I</i>	?	255/01	denar typ 5, po 1166 (?) Bolesław IV Kędzierzawy (1146–1173)	Polska, men. Gniezno	—	71
	21/99	K	45–60 lat	<i>Maturus/Senilis</i>	WNW	44/99	denar typ 1, Władysław II Wygnaniec (1138–1146)	Polska, men. Kraków	—	66°
☩	8/04	K	45–55 lat	<i>Maturus/Senilis</i>	WNW	111/04	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	443
	9/06	D	40 tydzień	<i>Fetus</i>	?	99/06	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	458
	25/06	D	9–10 lat	<i>Infans II</i>	W	203/06	denar krzyżowy typ VII pastorał w lewo, 1070–1100	Saksonia Wschodnia	986	457
	7/07	M	30–40 lat	<i>Maturus</i>	WNW	93/07	denar krzyżowy V średni, 1060–1080	Saksonia Wschodnia	612–617	229
	13/07	K	19–21 lat	<i>Adultus</i>	W	228/07	denar naśladowczy, 1010–1015, Bolesław I Chrobry (992–1025)	Polska	—	54
							230/07	denar naśladowczy jednostronny, do ok. 1025 Bolesław I Chrobry (?) (992–1025)	Polska	—
						231/07	denar krzyżowy typ II z kaplicą, 1020–1030	Saksonia Wschodnia	455	216
						229/07	denar krzyżowy typ IV wczesny, 1015–1025	Saksonia Dolna, biskupstwo Oldenburg	496	218

⁶ M. Syty do analizy otrzymał pięć monet z niewłaściwymi metryczkami, dlatego opisy monet zamieszczone w katalogu nie są zgodne z numerami inwentarzowymi (poprawne metryczki przyporządkowano do monet na podstawie ich fotografii z roku 1999). W tabeli numery katalogowe odnoszące się do tych monet oznaczono *. Typy denarów księżących wg SUCHODOLSKI 1973.

Analiza

Groby z monetami

Analizując uchwytnie metodami archeologicznymi opisane powyżej ślady obrzędu grzebania zmarłych, zauważyć można, że groby z monetami nie różnią się od pozostałych grobów na tym cmentarzysku. Zmarłych, zgodnie z zasadami nowej religii, grzebano w jamach wykopanych w ziemi. Te, które uchwycono na omawianym cmentarzysku, miały zarysy prostokątów, a wielkość odpowiadającą wzrostowi zmarłego. W grobach z monetami nie zarejestrowano żadnych konstrukcji wykonanych z drewna czy kamieni, których nie było również w przeważającej liczbie grobów na tym cmentarzysku. Podobnie jak i innych, tych zmarłych ułożono w jamach na plecach z wyprostowanymi kończynami. Oprócz monet w tych grobach składano także inne przedmioty.

Z powodu zniszczeń grobów nie uzyskano wielu informacji na temat miejsca, gdzie monety były układane. Te niewielkie, delikatne przedmioty od momentu złożenia ich na/przy ciele zmarłego były wielokrotnie narażone na przemieszczenia: mogły osunąć się podczas przenoszenia zwłok, podczas składania zmarłego do grobu, mogły być wrzucone do jamy podczas ich zasypywania. Podobnie, zdarzenia podepozycyjne sprawiły, że miejsce, w którym monety znaleziono, w większości wypadków nie jest tym, w którym je pierwotnie złożono. Nie stwierdzono, by którąś z monet złożono w dłoni — takie przypadki stwierdzono na innych cmentarzyskach na przykład w Gieczu (stan. 10) [MICIAK 2017: 51] i Dziekanowicach (stan. 22) [WRZESIŃSKI 2016: 39].

Mimo działania rozmaitych czynników niszczących groby monety na tym cmentarzysku zachowały się w bardzo dobrym stanie. Także inne przedmioty z tych grobów w większości są niezniszczone i znajdowano je w miejscu pierwotnego ich złożenia.

Rozmieszczenie grobów z monetami

Groby z monetami odkrywano na obszarze całego cmentarzyska, jednak ich liczba w wydzielonych segmentach jest zróżnicowana: w segmencie A dotychczas nie zarejestrowano grobów z monetami, w segmencie B było ich 13, a w segmencie C tylko pięć.

Analizując rozmieszczenie grobów z monetami na obszarze segmentu B (por. ryc. 4), zauważyć można, że większość z nich znajdowała się w jego zachodniej części, gdzie aż cztery usytuowane były w jednym rzędzie. W kolejnych rzędach rozlokowane były także następne cztery groby. Odległości pomiędzy grobami w tej części segmentu nie były zbyt duże.

Natomiast we wschodniej części segmentu każdy z trzech grobów osobników dorosłych znajdował się w innym rzędzie. Jedynie dwa zniszczone groby dzieci, usytuowane obok siebie, znajdowały się w krótkim „rzędzie”, w którym były tylko groby dzieci.

Na obecnym etapie badań można tylko przypuszczać, że rozmieszczenie grobów z monetami odzwierciedla podział przestrzeni cmentarza na kwatery rodzinne, zwłaszcza w obrębie segmentu B. Zagadnienie to wymaga jednak dalszych wnikliwych badań archeologicznych i specjalistycznych.

Groby rozmieszczone na obszarze tego segmentu zawierały monety różniące się miejscem i czasem emisji. Przy szkieletach usytuowanych w jednym, zachodnim rzędzie, a także nieco od nich oddalone, znajdowały się głównie saskie denary krzyżowe. Uznać więc można, że nagromadzenie jednolitych chronologicznie monet przy tych grobach nie jest dziełem przypadku, a przeciwnie sugeruje, że pierwotnie wszystkie numizmaty zostały zdeponowane w grobach. W tym rzędzie wyjątkiem jest grób, który zawierał denar Bolesława IV Kędzierzawego i krzyżówki, z czego można wnosić, że złożono w nim także monety, które mogły być częścią rodzinnego depozytu. Jest też możliwe, że groby tego rzędu pochodzą z 2. połowy XII wieku, a złożono w nich monety wycofane z obiegu [PASZKIEWICZ 2015: 236].

W następnym rzędzie, w dwóch grobach znajdowały się monety książęce: dwa egzemplarze denarów typu 4 Bolesława III Krzywoustego i denar typu 6 Bolesława IV Kędzierzawego. Z kolei w grobach centralnej części segmentu znajdowały się monety, których emisje były znacznie oddalone w czasie: denar naśladowczy Ottona i Adelajdy i denar typu 5 Bolesława IV Kędzierzawego.

Z czterech grobów we wschodniej części segmentu mamy już tylko denary książęce Władysława II Wygnańca (typ 1 i 2) oraz Bolesława IV Kędzierzawego (typ 5 i 6).

Dodać można, że w grobach znajdowano po kilka denarów krzyżowych, a denary książęce pojedynczo, z wyjątkiem jednego grobu, przy którym znaleziono dwa egzemplarze tych monet.

Groby z monetami (zwłaszcza w zachodniej części segmentu), usytuowane były blisko siebie, jednak zawierały monety emitowane w różnym czasie. Dostrzec można, że w tej części segmentu liczba denarów krzyżowych jest większa niż denarów książęcych. Natomiast w grobach we wschodniej części segmentu znaleziono wyłącznie denary książęce i tylko jeden denar krzyżowy pomiędzy grobami. Precyzyjne ustalenie kolejności grzebania zmarłych w obrębie segmentu i ewentualnych kwater wykracza poza analizę rozmieszczenia monet i będzie możliwe po wykonaniu dalszych badań, w szczególności datowania radiowęglowego próbek ze szkieletów.

Na obszarze segmentu C nieliczne groby z monetami znajdowały się w różnych jego częściach i były od siebie znacznie oddalone (por. ryc. 6). W jednym z grobów znajdowały się denary z 1. połowy XI wieku, a w czterech pozostałych — monety z 2. połowy XI wieku. Na tym obszarze w grobach nie było monet książęcych, a jeden denar Władysława II Wygnańca znaleziono w warstwie ornej.

Wobec dysproporcji w liczbie grobów z monetami trudno wysnuwać wnioski na podstawie ich rozmieszczenia na terenie segmentów B i C. Zauważyć

jednak można, że w grobach segmentu C znajdowano wyłącznie denary krzyżowe, a wśród nich monety najwcześniejsze na tym cmentarzysku, pochodzące z 1. ćwierci XI wieku. Odnotować należy brak w grobach monet książęcych, jednak spora liczba kabłączków odmian B i C, wskazuje na to, że w XII wieku i później nadal grzebano tam zmarłych.

Płeć i wiek

W obrębie obu segmentów łączna liczba grobów, przy których znajdowały się monety, wynosi 18 — były to groby sześciorga dzieci, sześciu kobiet i tyłuż mężczyzn. Szczegółowe zestawienie płci i wieku osobników pochowanych z monetami zawiera poniższa tabela.

TABELA 2. Giecz, stanowisko 4. Struktura płci i wieku osobników z grobów z monetami

TABLE 2. Giecz, site 4. A population pyramid of the individuals from graves with coins

Lp.	Segment	Nr połowy grobu	Płeć	Wiek	Klasa wieku	Orientacja
1.	B	35/03	D	12–16 miesięcy	<i>Infans I</i>	W
2.	B	87/01	D	9–16 miesięcy	<i>Infans I</i>	?
3.	B	88/01	D	5,5–6 lat	<i>Infans I</i>	?
4.	B	25/02	D	1–2 lata	<i>Infans I</i>	WNW
5.	B	43/99	K	35–40 lat	<i>Maturus</i>	WbN
6.	B	44/99	K	40–46 lat	<i>Maturus</i>	WNW
7.	B	45/03	K	35–39 lat	<i>Maturus</i>	WNW
8.	B	21/99	K	45–60 lat	<i>Maturus/Senilis</i>	WNW
9.	B	46/99	M	35–39 lat	<i>Maturus</i>	W
10.	B	52/99	M	30–39 lat	<i>Adultus/Maturus</i>	W
11.	B	36/03	M	40–50 lat	<i>Maturus</i>	W
12.	B	48/99	M	25–34 lata	<i>Adultus</i>	WbN
13.	B	23/02	M	40–44 lata	<i>Maturus</i>	WNW
14.	C	9/06	D	40 tygodni	<i>Fetus</i>	?
15.	C	25/06	D	9–10 lat	<i>Infans II</i>	W
16.	C	13/07	K	19–21 lat	<i>Juvenis II/Adultus</i>	W
17.	C	8/04	K	45–55 lat	<i>Maturus/Senilis</i>	WNW
18.	C	7/07	M	30–40 lat	<i>Adultus/Maturus</i>	WNW

Groby dzieci

Na obszarze segmentu B groby czworga dzieci były rozmieszczone na całym obszarze segmentu, pomiędzy grobami osobników dorosłych. Przy żadnym ze zniszczonych szkieletów nie zarejestrowano zarysów jamy grobowej. W żadnym też przypadku nie ma pewności, w którym miejscu przy zmarłym złożono monety. Wszystkie dzieci zmarły w wieku *Infans I*, przy czym aż troje w 1–2 roku życia. Stan zachowania szkieletów nie pozwolił na określenie orientacji w wypadku dwóch grobów, pozostałe były zorientowane w stronę W i WNW.

W jednym z grobów (35/03) znajdowały się dwie monety i tylko przy jednym szkielecie (88/01) oprócz monety znajdował się inny przedmiot — okładzina z poroża.

Monety, które znajdowały się w grobach dzieci, są zróżnicowane pod względem czasu ich emisji: w grobie 25/02, znajdującym się w centralnej części segmentu B, znaleziono naśladownictwo denara Ottona i Adelajdy, natomiast w trzech pozostałych grobach dzieci zarejestrowano XII-wieczne denary książęce Bolesławów: Krzywoustego (w grobie 35/03) i Kędzierzawego (w grobach 87/01 i 88/01). Daje się zatem zauważyć, że na obszarze segmentu B monety ze zmarłymi dziećmi składano głównie w XII wieku.

Groby z segmentu C były dość znacznie od siebie oddalone. Wiek w chwili śmierci dziecka z grobu 9/06 określono na 40 tydzień ciąży, drugie (grób 25/06) zmarło w wieku 9–10 lat. Intrygujące jest, że denary krzyżowe, które znajdowały się w grobach tych dzieci zostały wybite tą samą parą stempli. Ponadto takie same odciski awersu widnieją na dwóch innych egzemplarzach denarów (znalezionych w warstwie ornej w oddaleniu od tych grobów), lecz ich rewersy wykonano inną parą stempli [SYTY 2015a: 165–166]. Nie można wykluczyć, że w tych grobach pochowano rodzeństwo, a złożone monety, którymi dysponowała rodzina, pochodziły ze zbioru, który jeszcze nie uległ rozproszeniu. Tylko w jednym z grobów oprócz monety złożono inny przedmiot — przęślik gliniany w grobie starszego dziecka.

Groby kobiet

Trzy spośród czterech grobów kobiet (43/99, 44/99, 45/03), które znajdowały się w zachodniej części segmentu B, były usytuowane dość blisko siebie, na jednej linii. Czwarty grób (21/99) został zlokalizowany w znacznej od nich odległości, we wschodniej części segmentu. Wszystkie te kobiety zmarły w wieku *Maturus*. Interesujące jest też, że niemal wszystkie te groby zorientowane były tak samo: trzy z nich (21/99, 44/99, 45/03) w stronę WNW, jeden zaś (43/99) w stronę WbN. Trzy były rozlokowane pomiędzy grobami o orientacji W, ale w żadnym przypadku nie przecinały się ze sobą. Natomiast grób kobiety (21/99) ze wschodniej części segmentu przeciął wcześniejszy grób o orientacji WSW. Oprócz grobu 44/99, w którym znaleziono tylko monety, pozostałe zawierały też inne przedmioty; łącznie były to: trzy kabłączki skroniowe, dwa kolce kościane, dwie szpilki i dwa noże.

Mimo że wiek kobiet w chwili śmierci był taki sam i niemal taka sama była orientacja grobów, to złożono w nich monety emitowane w różnym czasie: w grobach 44/99 i 45/99 (usytuowanych w zachodniej części segmentu) znajdowały się cztery denary krzyżowe typu VII, a dwa kolejne groby (21/99 i 43/99), z części wschodniej segmentu, zawierały denary książęce: Władysława II Wygnańca i Bolesława IV Kędzierzawego.

Nie można wykluczyć, że jakieś więzi (małżonkowie?) łączyły kobietę i mężczyznę pochowanych w zachodnim rzędzie, obok siebie i „obsypanych” aż pięćmioma takimi samymi monetami — denarami krzyżowymi.

Co ciekawe, jeden z denarów krzyżowych z grobu kobiety wybity został tą samą parą stempli — jednak nieco później — co denar znaleziony we wschodniej części segmentu, którego nie można powiązać z żadnym znajdującym się tam grobem.

Na obszarze segmentu C znajdowały się dwa groby kobiet, które zmarły w różnym wieku: *Adultus* (13/07) i *Maturus/Senilis* (8/04). Oba groby były odmiennie zorientowane: jeden (13/07) w stronę W, a drugi — WNW. W każdym oprócz monet znajdowały się też inne przedmioty: w grobie kobiety zmarłej w wieku *Adultus* znaleziono nożyce w drewnianym futerale/pochewce, pierścionek, nóż i dwa kabłączki skroniowe (typ III, odmiany B datowane na okres XI/XII–XII/XIII wieku). W drugim grobie znajdowały się dwa kabłączki typu III odmiany B i okucie. Różny był czas emisji monet znalezionych w obu grobach: zespół czterech monet znaleziony w grobie 13/07 datowany jest na 3. dekadę XI wieku, natomiast krzyżówka z grobu 8/04 pochodzi z lat 1070–1100. Zatem grób młodszej kobiety pochodzi z pierwszego, a starszej z drugiego okresu użytkowania cmentarza.

Groby mężczyzn

Trzy groby mężczyzn o orientacji W znajdowały się w jednym rzędzie w zachodniej części segmentu B, a dwa kolejne były usytuowane w centralnej i wschodniej jego częściach, ale osie tych grobów skierowano w stronę WbN i WNW. Zróżnicowany był wiek mężczyzn w chwili śmierci: jeden z nich zmarł w wieku *Adultus*, kolejny w wieku *Adultus/Maturus*, a trzech w wieku *Maturus*.

Podczas pochówku mężczyzny (48/99) zniszczono grób dziecka (49/99), które pochowano w tym miejscu wcześniej.

Dwa spośród grobów o orientacji W, które były usytuowane w jednym rzędzie (46/99, 36/03) zawierały denary krzyżowe, typ V (młodszy) i VII. W kolejnym grobie (52/99) znajdował się denar typu 7 Bolesława IV Kędzierzawego i dwie krzyżówki: typ IV (późny) i VII. Natomiast w pozostałych grobach (48/99 i 23/02) znaleziono denary książęce (Władysława II Wygnańca typu 2 i Bolesława IV Kędzierzawego typu 5). Zauważyć zatem można, że rozkład typów monet w tych grobach jest taki sam jak w grobach kobiet, ale groby męskie z denarami krzyżowymi zorientowane były w stronę W, a z książęcymi w strony WbN i WNW, natomiast grób zawierający oba typy monet — w stronę W.

W dwóch grobach złożono po dwie monety, ale oprócz monet groby mężczyzn zawierały także 14 innych przedmiotów, w tym takie, które powtarzały się w grobach kilkakrotnie, czyli: pięć noży, dwa krzesiwa i dwa przedmioty żelazne, a pozostałe zarejestrowano tylko raz: koralik, osełka z fyllitu, okucie pochewki do noża, haczyk do wędki, krzemień.

Na obszarze segmentu C prawdopodobnie tylko jeden grób męski zawierał monetę — denar krzyżowy. Grób zorientowano w stronę WNW, pochowano w nim mężczyznę, który zmarł w wieku *Maturus*.

Na terenie segmentu B znajdowało się pięć grobów (dwa męskie i dwa kobiece i dziecięcy), w których złożono denary krzyżowe, a jeden grób zawierał denary krzyżowe i książęce. Natomiast w siedmiu grobach (dwa męskie, dwa kobiece i trzy dziecięce) znaleziono denary książęce. Wobec tego na podstawie analizy monet złożonych przy zmarłych nie można wykazać, by istniał związek pomiędzy typem monet a płcią osobników, z którymi zostały złożone dane numizmaty (jednak z uwagą, że większość grobów dzieci w segmencie B zawierała denary książęce). Natomiast porównując wiek kobiet i mężczyzn w chwili śmierci, dostrzec można nieco niższą średnią wieku zmarłych mężczyzn. Na gieckim cmentarzysku większość monet złożono w grobach dzieci zmarłych w pierwszym lub drugim roku życia.

Trudno nie pokusić się o wskazanie, że denary książęce Władysława II Wygnanańca znajdowały się w grobach kobiety (21/99, orientacja WNW) i mężczyzny (48/99, orientacja WbN), które były usytuowane blisko siebie.

Z kolei denary Bolesława Kędzierzawego znalazły się w grobach kobiety (43/99, orientacja WbN), mężczyzny (23/02, orientacja WNW) i dwojga dzieci (87/01 i 88/01, orientacja nieokreślona). Groby dzieci z tymi monetami znajdowały się blisko siebie we wschodniej części segmentu, a groby kobiety i mężczyzny — oddalone od siebie — w jego części zachodniej. Uwagę zwracają też groby dzieci z monetami wybitymi tymi samymi stemplami. Omówione wyżej okoliczności mogą być zupełnie przypadkowe, ale nie można wykluczyć, że osobników z tych grobów łączyły związki rodzinne. Wątpliwości rozwiązać mogą dalsze badania specjalistyczne.

Orientacja

W obu segmentach znajdowało się sześć grobów z monetami, które były zorientowane w stronę W: dwa groby dzieci, jeden kobiety, trzy mężczyzn; w dwóch wypadkach osie grobów zorientowane były w stronę WbN (groby kobiety i mężczyzny). Osie siedmiu grobów były skierowane w stronę WNW: dziecka, czterech kobiet i dwóch mężczyzn. Orientacji nie określono dla trzech grobów.

W segmencie B było więcej grobów z monetami o orientacji WNW i WbN niż tych, które zorientowano w stronę W: odpowiednio siedem i cztery.

W trzech grobach męskich o orientacji W znajdowały się denary krzyżowe, a w jednym z nich wystąpiły oba typy monet. Z kolei tak zorientowany grób dziecka zawierał denary książęce.

Natomiast w grobach o orientacji WNW i WbN (cztery kobiece, dwa męskie i jeden dziecięcy) znajdowały się cztery denary krzyżowe, denar naśladowczy Ottona i Adelajdy i cztery denary książęce. Wobec tego można wskazać, że nie istniał wyraźny związek pomiędzy orientacją grobów a typem monet w nich złożonych. Nawet tak samo zorientowane groby kobiet zawierały monety emitowane w różnym czasie. Podkreślić jednak należy, że nie znaleziono monet w żadnym z grobów, które zorientowano w stronę wschodnią czy południowo-zachodnią.

Zespoły grobowe z monetami

Monety na gieckim cmentarzysku to — po nożach i kabłączkach skroniowych — trzeci pod względem liczności element inwentarzy grobowych. Znajdowały się one w 12 zespołach grobowych, w liczbie od jednego do czterech egzemplarzy. Zestawienie przedmiotów wchodzących w skład tych zespołów zawiera tabela 3.

Zespoły z monetami zawierały łącznie 35 przedmiotów. Ich asortyment nie był szczególnie zróżnicowany — głównie drobne narzędzia i ozdoby, a wśród nich najliczniejsze noże i kabłączki skroniowe. Niewielka była też liczba przedmiotów, które wchodziły w skład zespołów grobowych z monetami: tylko w dwóch przypadkach odnotowano po pięć egzemplarzy.

W sześciu zespołach grobowych (co stanowi połowę ich liczby) elementem składowym był nóż, a w trzech kabłączek skroniowy. Krzesiwa zawierały dwa zespoły, także w dwóch odnotowano kolce kościane. W zespołach z monetami, z wyjątkiem kabłączków skroniowych, nieliczne były inne ozdoby: koralik i pierścionek taśmowaty pokryty delikatnym ornamentem. Zespoły zawierające noże rejestrowano w grobach kobiet i mężczyzn, kabłączki, kolce i pierścionek w grobach kobiet, a krzesiwa w męskich. Najczęściej te zespoły grobowe zawierały tylko jedną monetę, ale odnotowano też trzy takie, które liczyły dwa, trzy i cztery egzemplarze.

Przedmioty, które wchodziły w skład zespołów z monetami, stosunkowo licznie znajdowano także w innych grobach na tym cmentarzysku. Wyjątkowe wśród nich są nożyce, umieszczone w drewnianym futerale/pochewce — jedyny tego typu egzemplarz znaleziony na stanowiskach zlokalizowanych wokół gieckiego grodu.

Łącznie z monetami powiązanych jest 16 kategorii przedmiotów, a 11 z nich odnotowano tylko raz. Zauważyć zatem można, że jedynie nieliczne kategorie przedmiotów współwystępują z monetami kilkukrotnie: sześciokrotnie noże, trzykrotnie kabłączki skroniowe, dwukrotnie krzesiwa, kolce i przedmioty nieokreślone. Ponadto odnotowano, że tylko dwa przedmioty wchodzące w skład zespołów z monetami i tylko dwukrotnie współwystępują ze sobą: były to krzesiwa i noże.

Wobec powyższego wskazać należy, że monety wraz z towarzyszącymi im przedmiotami nie stanowiły specjalnych, powtarzalnych zespołów. W większości nie zawierały też takich przedmiotów (poza nożami), które wielokrotnie współwystępowały z monetami.

TABELA 3. Zestawienie przedmiotów wchodzących w skład zespołów z monetami
 TABLE 3. A list of objects included in the composition of units with coins

Segment	B										C		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
zespół/nr połowy grobu	23/02 ♂	36/03 ♂	21/99 ♀	43/99 ♀	46/99 ♂	48/99 ♂	52/99 ♂	88/01 ♀	45/03 ♂	25/06 ♀	13/07 ♀	8/04 ♀	
nóż	x	x(2)	x(2)	—	x	—	x	—	—	—	x	—	
okucie pochewki	—	—	—	—	—	—	x	—	—	—	—	—	
kabłączek	—	—	—	x(3)	—	—	—	—	—	—	x(2)	x(2)	
koralik	—	x	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
obrączka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	
kołec kościany	—	—	—	x	—	—	—	—	x	—	—	—	
haczyk do wędki	—	—	—	—	—	x	—	—	—	—	—	—	
nożyce	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	
krzesiwo	x	x	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
okładzina z poroża	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—	—	—	
igła/szpilka	—	—	—	—	—	—	—	—	x(2)	—	—	—	
okucie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	
osełka	—	—	—	—	—	—	x	—	—	—	—	—	
przędziki gliniany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	x	—	—	
przedmiot żelazny	—	—	—	—	—	x	x	—	—	—	—	—	
krzemień	—	x	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

W nawiasie liczba egzemplarzy w grobie. ♀ — kobieta, ♂ — mężczyzna, ○ — dziecko.
 In brackets the number of pieces in a grave. ♀ — a woman, ♂ — a man, ○ — a child.

Zdarzało się też, że monety były jedynymi przedmiotami znalezionymi w grobach. W czterech z nich znajdowały się tylko pojedyncze monety, a w dwóch kolejnych po dwa i trzy egzemplarze.

Zespoły z monetami znajdowały się niemal wyłącznie w grobach osobników dorosłych. Tylko dwa groby dziecięce oprócz monet zawierały inne przedmioty: okładzinę z poroża i przęślik gliniany.

Monety były jednymi z cenniejszych, prestiżowych i mających znaczenie pozaekonomiczne [DZIEDUSZYCKI 1995: 85–86] przedmiotów złożonych w grobach. We wczesnym średniowieczu znajdowały się one głównie w rękach elit. Na giecckim cmentarzysku groby z monetami nie zawierały żadnych innych „cennych” przedmiotów np. biżuterii. Z kolei w innych grobach, w których takie przedmioty były, nie znajdowano monet.

Chronologia monet

Najstarsze monety pochodzące z wykopów badawczych to trzy zniszczone ułamki arabskich dirhemów, z których tylko jeden został rozpoznany i datowany na 2. połowę X wieku [ARKUSZEWSKI 2015: 34 nr kat. 19]. Informacje na temat ich lokalizacji nie pozwalają żadnego z nich wiązać z jakimkolwiek grobem. Nie mamy więc podstaw, by sądzić, że na tym cmentarzu arabskie monety składano do grobów. Pochodzenie tych numizmatów na stanowisku 4 jest kwestią nadal nierozstrzygniętą.

W żadnym z grobów nie znaleziono monet datowanych na 2. połowę wieku X, mimo że monety z tego okresu, w tym stosunkowo liczne denary Ottona i Adelajdy, znajdowano na obszarze stanowiska. Dysponujemy jednak datami radiowęglowymi próbek z kości ludzkich, które wskazują na to, że już w końcu X wieku na terenie na północ od grodu, we wschodniej części segmentu B zaczęto grzebać zmarłych [INDYCKA 2016: 236]. Metodą radiowęglową⁶ datowane są trzy groby o orientacji WSW z tej części cmentarzyska i przecięte przez późniejsze groby.

Monety datowane na 1. połowę wieku XI pochodzą tylko z dwóch grobów: jeden z nich znajdował się na obszarze segmentu C, a monety mogły być w nim złożone już latach 1020–1030. Były to najwcześniej datowane monety z tego stanowiska, jakie zostały znalezione w grobie. Druga moneta, wybita do połowy wieku XI, to naśladownictwo denara Ottona i Adelajdy znalezione w grobie dziecka na terenie segmentu B [SYTY 2015b: 79].

⁶ Datowania radiowęglowe grobów zostały zrealizowane przez Poznańskie Laboratorium Radiowęglowe (raport 10970/16) w ramach projektu badawczego NPRH nr 11H 13 0216 82 *Uściślenie i weryfikacja chronologii oraz periodyzacji grodów tzw. centralnych monarchii pierwszych Piastów (Gniezno, Poznań, Giecz) na podstawie akceleratorowych datowań radiowęglowych* (kierownik projektu: dr hab. Michał Kara, prof. IAE PAN).

Na tej podstawie można stwierdzić, że zwyczaj składania monet ze zmarłymi pojawił się w Gieczu w pierwszym trzydziestoleciu XI wieku, a ponieważ nie znamy liczby grobów z tego okresu, więc trudno ocenić skalę tego zjawiska.

Następne monety (i w większej liczbie) pojawiają się w grobach obu segmentów od 2. połowy XI wieku, co świadczy też o tym, że obie części cmentarza zajmowano w tym samym czasie. W tym okresie do grobów złożono wyłącznie denary krzyżowe różnych typów bite we wschodniej Saksonii, w liczbie 14 egzemplarzy, w tym: dwa denary typu V (średni i młodszy), trzy typu VII z pastorałem w prawo, osiem typu VII z pastorałem w lewo i jeden typu IV (późny). Stosunkowo liczne denary krzyżowe znaleziono w wykopach badawczych; monety te dominują także w datowanym na ten okres materiale numizmatycznym, który znaleziono na powierzchni stanowiska [SYTY 2015b: 88–92].

Denary krzyżowe zostały odkryte w dziewięciu grobach: trzech dziecięcych, trzech kobiecych i trzech męskich. Najwcześniej po najeździe Brzetysława — na lata 1060–1080 — datowana jest emisja denara krzyżowego typu V: CNP 612–617, znalezione w segmencie C (grób 7/07), a z segmentu B — denar krzyżowy typu V (młodszy) z lat 1060–1105, pochodzący z grobu 36/03. Kolejne denary krzyżowe (typ VII) datowane są na okres 1070–1105.

Następna, o nieprzerwanej ciągłości chronologicznej, grupa monet z grobów to zbiór dziewięciu monet książęcych, które znajdowały się wyłącznie w grobach segmentu B. Były to dwa denary Bolesława III Krzywoustego (typ 4), dwa denary Władysława II Wygnańca (typ 2) i pięć denarów Bolesława IV Kędzierzawego (po dwa egzemplarze typu 5 i 6 i jeden typu 7).

Monety te znajdowały się w siedmiu grobach: trzech dziecięcych, dwóch kobiecych i dwóch męskich.

Wskazać należy, że w wykopach badawczych znaleziono jeszcze trzy denary książęce, których jednak nie da się powiązać z żadnym ze szkieletów, choć można przypuszczać, że złożono je ze zmarłymi. Dodać jeszcze warto, że kolejne trzy denary książęce znajdowały się w niewielkiej odległości poza obszarem objętym badaniami wykopaliskowymi. Założyć można, że (ze względu na ich lokalizację w pobliżu wykopów) wszystkie pozostałe denary książęce należałoby powiązać z działalnością funeralną, w przeciwieństwie do krzyżówek, które były rozproszone na całym obszarze stanowiska i przynajmniej część z nich uznaje się za zguby [SYTY 2015b: 130, 131].

W 1. połowie wieku XII zauważalna jest też niezbyt długa przerwa pomiędzy emisją późnych odmian denarów krzyżowych (typ VII, 1070–1105) a emisją denarów Bolesława III Krzywoustego (typ 4), które wybijane były w latach 1133–1138. Biorąc jednak pod uwagę czas obiegu monet oraz ich tezauryzację, nie można stwierdzić, czy ta przerwa oznacza przerwę w zwyczaju składania monet w grobach. Trzeba też mieć na uwadze, że w zbiorze numizmatów pozyskanych z powierzchni stanowiska niewiele było monet emitowanych od 1105 do 1133 roku [SYTY 2015b: 92–96].

W jednym z grobów (52/99) wraz z denarem Bolesława IV Kędzierzawego typu 7, który wybito prawdopodobnie po 1166 roku, złożono dwa denary krzyżowe: typu VII z pastorałem w prawo (1070–1100) i typu IV (późny; 1100–1105). Te dwie krzyżówki mogą świadczyć o tezauryzacji monet [DZIEDUSZYCKI 1995: 73–78] i możliwości przeznaczenia zmarłemu członkowi rodziny części zgromadzonego bogactwa.

Przy uwzględnieniu okresu, jaki minął od wybicia tych dwóch typów monet, interesujące jest, że grób z tymi monetami znajdował się w rzędzie grobów, w których znajdowały się tylko krzyżówki. Okoliczność ta pozwala przypuszczać, że celowo pozostawiono miejsce na grób dla kolejnego członka społeczności⁷. A może wszystkie lub większość krzyżówek z sąsiednich grobów złożono w XII wieku? Poprawnej interpretacji tego przypadku nie ułatwia to, że we wschodniej części zbadanego obszaru segmentu C znaleziono krzyżówkę bitą tymi samymi stemplami co egzemplarz z jednego z grobów w tym rzędzie. Nadzwyczajny byłby przypadek, gdyby te monety pojawiły się w oddalonych od siebie miejscach w tym samym czasie, w XII wieku, lub zdeponowano by je dopiero około 70 lat po ich wybicciu. Ponadto, biorąc pod uwagę to, że w sąsiednim rzędzie znajdowały się monety XII-wieczne, nie można odrzucić przypuszczenia, że moneta Bolesława IV Kędzierzawego (typ 7) znalazła się w grobie 52/99 w wyniku procesów podepozycyjnych⁸.

Analizując chronologię monet, można zauważyć, że pierwsze monety złożono w grobie w 3. dekadzie XI wieku. Kolejne monety pojawiają się w grobach od 2. połowy XI wieku, a przerwa w ich występowaniu, jak można sądzić, była skutkiem kryzysu w latach 30. XI stulecia. Można domniemywać, że w okresie kryzysu teren cmentarza nie był wykorzystywany w celach funeralnych albo w tym okresie nie składano monet ze zmarłymi. Za przerwą w użytkowaniu przemawia chronologia względna grobów — niektóre z nich, a w szczególności te zorientowane w stronę WSW, zostały przecięte przez groby późniejsze (o orientacji W). Oznaczać to może, że nie zachowała się pamięć o miejscach, gdzie były groby wcześniejsze (najstarsze?), niewidoczne w terenie. Pamiętać przy tym należy, że większość mieszkańców grodu i okolicznych osad uprowadzono do Czech, a nowi osadnicy nie znali rozplanowania cmentarza, który — co interesujące — także zajęli.

Denary Bolesława IV Kędzierzawego były ostatnimi monetami, które znaleziono w grobach; prawdopodobnie wraz z nimi kończy się tutaj zwyczaj składania monet, co może, ale nie musi, oznaczać kres użytkowania cmentarza. Sytuacja taka ma też odzwierciedlenie w liczbie znalezisk monet z przełomu XII

⁷ Analiza rozlokowania grobów na tym cmentarzysku wskazuje na możliwość celowego pozostawiania wolnych miejsc pomiędzy grobami.

⁸ Uwzględnić też należy, że niektóre z monet znalezionych nie tylko w tym rzędzie grobów były oddalone od kości szkieletów. Te przemieszczenia spowodowała zapewne aktywność zwierząt ryjących pod ziemią czy kopiących jamy.

i XIII wieku na ziemiach polskich [PASZKIEWICZ 2015: 236; SUCHODOLSKI 2016: 182]. Obecność w innych grobach kabłączków skroniowych odmiany IIIC, datowanych na okres od XII/XIII–XIII do początku XIV wieku [KÓČKA-KREZN 1993: 46–52], jest jednak jedyną przesłanką wskazującą na grzebanie tu zmarłych także w XIII wieku. Dodać można, że w materiale numizmatycznym z tego stanowiska brakuje monet z XIII wieku, a nieliczne datowane na XIV i XV stulecia znaleziono poza obszarem objętym badaniami wykopaliskowymi.

Podkreślić należy, że wśród monet znalezionych w wykopach (pomijając nieliczne ułamki dirhemów) znajdują się takie same typy monet jak te, które znaleziono w grobach, czyli krzyżówki (dziewięć sztuk) i denary książęce (trzy egzemplarze). Wyjątkiem w tym zbiorze jest denar Brzetysława I. Pozostałe monety z wykopów datowane są na okres nowożytny od XVII do XIX wieku, pochodzą zatem z okresu, kiedy nie grzebano zmarłych na tym terenie.

W tym miejscu dodać też można, że na obecnym etapie analiz materiałów z tego cmentarzyska możliwe było zidentyfikowanie dwóch najstarszych grobów. Jeden (13/07) datowany monetami na lata 1020–1030 (segment C, orientacja W) i drugi (3/05) określony radiowęglowo na koniec wieku X (segment B, orientacja WSW) [INDYCKA 2016: 229, 230, ryc. 10; 236]. Groby te znajdowały się w znacznej od siebie odległości, były inaczej zorientowane, w obu znajdowały się cenne przedmioty — bez wątplenia pogrzebano w nich przedstawicieli miejscowej elity.

Biorąc natomiast pod uwagę odległość pomiędzy grobami, sądzić można, że teren cmentarza mógł być podzielony na kwatery rodzinne. Przymuszczać też w obrębie tych kwater zmarłych grzebano według nieco innych zwyczajów, o czym świadczy odmienna orientacja tych grobów. Dodać tutaj można, że w sąsiedztwie grobu 3/05 znajdowało się kilka grobów, także zorientowanych w stronę WSW, które później zostały zniszczone/przecięte przez młodsze groby o innych orientacjach. Dzięki badaniom numizmatycznym i (niestety wciąż nielicznym) badaniom radiowęglowym z pewnością już można wskazać na początki funkcjonowania tego cmentarzyska w okresie przed najazdem księcia Brzetysława I.

Podsumowanie

Uzyskane dotychczas dane wskazują na to, że na przygodowym cmentarzysku w Gieczu zwyczaj składania monet ze zmarłymi pojawił się ponad pół wieku po przyjęciu nowej religii (w tym okresie groby z monetami prawdopodobnie były nieliczne) i trwał około 200 lat. Na podstawie analizy grobów z monetami, i wykorzystując wyniki analiz numizmatycznych, można wskazać na te cechy zwyczaju składania monet, które są charakterystyczne dla omawianego cmentarzyska.

Monety składano ze zmarłymi niezależnie od ich płci i wieku w chwili śmierci. Zmarłych z omawianych grobów pogrzebano tak samo jak większość zmar-

łych na cmentarzysku; ich groby niczym się nie wyróżniały. Z wyjątkiem nożyc nie złożono w nich innych, specjalnych przedmiotów. Nie zarejestrowano także dwóch takich samych zespołów grobowych z monetami.

Groby z monetami, niezależnie od orientacji, płci i wieku pochowanych w nich osobników, a także niezależnie od chronologii monet, które zawierały, rozmieszczone były na terenie całego cmentarzyska. Nie było wydzielonych części cmentarza, w których ulokowano groby z monetami o takiej samej chronologii, ani grupy grobów osobników tej samej płci czy orientacji z takimi samymi monetami.

Groby z monetami zorientowane były podobnie jak większość grobów na tym cmentarzysku (w strony W, WbN, WNW). Nie stwierdzono zależności pomiędzy typem monety a orientacją grobu, w którym ją złożono — nawet tak samo zorientowane groby zawierają monety emitowane w różnym czasie.

W grobach na gieckim cmentarzysku w zasadzie składano całe monety. Podkreślić należy, że były to niemal wyłącznie saskie krzyżówki i denary książęce. Najczęściej były one deponowane pojedynczo, tylko w pięciu grobach znaleziono ich więcej.

Zwyczaj składania monet był prawdopodobnie ograniczony do elit dysponujących pieniądzem. Na obecnym etapie badań można zaryzykować stwierdzenie, że był też wyrazem więzi łączących członków rodziny. Jest bowiem możliwe, że rodziny/rody miały „wyznaczone” kwatery na tym cmentarzu, o czym mogą świadczyć zlokalizowane obok siebie groby z monetami o różnej chronologii. Na rodzinne więzi wskazują też znalezione w grobach monety bite tymi samymi stemplami.

Z powodu braku szczegółowych analiz porównawczych cmentarzysk wczesnośredniowiecznych (zarówno dotyczących samego zwyczaju składania monet, jak i zwyczajów pogrzebowych w ogóle) trudno określić skalę podobieństw i różnic. Wobec tego, biorąc pod uwagę najbliższe cmentarzysko w Dziekanowicach (stan. 22), można jedynie wskazać, że tylko skala tego zwyczaju jest porównywalna (6,4% grobów w Gieczu i 7,6% grobów w Dziekanowicach) [SUCHODOLSKI 2016: 188]. Widoczne są także różnice — np. w dziekanowickich grobach znaleziono monety bardziej zróżnicowane m.in. ze względu na miejsce ich wybicia, w przeciwieństwie do gieckich, pochodzących z mennic tylko saskich i polskich. Pokawałkowane monety w gieckich grobach nie występują, wobec czego przypuszczać można, że na tym cmentarzu liczba grobów była niewielka w okresie, gdy w materiale numizmatycznym dominują monety pokawałkowane, czyli na przełomie X i XI wieku [SYTY 2015b: 80, 81; SUCHODOLSKI 2016: 183–184]. Wskazać też można, że istotną różnicą pomiędzy tymi cmentarzyskami, w odniesieniu do orientacji grobów z monetami, jest brak w Gieczu monet w grobach zorientowanych w stronę wschodnią, co jednak wynika z niewielkiej liczby tak zorientowanych grobów na tym cmentarzysku. Analiza podobieństw i różnic pomiędzy choćby tylko kilkoma wielkopolskimi cmentarzyskami wczesnośrednio-

wiecznymi (Giecz 4, Dziekanowice 22, Poznań-Śródka i obecnie badane Giecz 10) wymaga wnikliwych badań, znacznie przekraczających zakres niniejszego artykułu.

Archeologiczna analiza grobów z monetami dostarczyła także istotnych danych, które można odnieść do etapów funkcjonowania cmentarzyska. Wskazano, że w 3. dekadzie XI wieku pojawił się w Gieczu zwyczaj składania monet do grobów. Jednak stosunkowo niewielka liczba grobów z monetami sugeruje, że zwyczaj ten nie był rozpowszechniony i ograniczał się do zapewne nielicznej grupy społeczności lokalnej, która dysponowała pieniądzem w okresie, kiedy gospodarka pieniężna dopiero zaczynała się upowszechniać [ŁOSIŃSKI 1991: 251–257]. Przymuszalnie pierwsze monety, które złożono w grobach obu segmentów po najeździe Brzetysława, to denary krzyżowe typu V (młodszy i średni), których emisję rozpoczęto w 1060 roku. Jednak tylko na podstawie chronologii tych denarów nie możemy pewnie określić momentu, kiedy po najeździe czeskim zaczęto użytkować ten cmentarz czy składać monety w grobach. Badania wykazały też, że w obu okresach użytkowania przynajmniej dwa jego wydzielone miejsca były zajmowane jednocześnie. Dalszych analiz wymagają natomiast kwestie kolejności grzebania zmarłych w różnych częściach i w kolejnych rzędach cmentarzyska.

Wielorakie treści symboliczne, których nośnikami były monety, związane są z ich emitentami — głównie władcami, dla których numizmaty były manifestacją m.in. władzy, prestiżu, bogactwa i treści religijnych [KIERSNOWSKI: 1988: 38; DZIEDUSZYCKI 1995: 85–86]. Monety rozchodziły się dalej m.in. drogą redystrybucji dóbr [DZIEDUSZYCKI 1995: 64–69] i od tej chwili „zaczynały nowe życie, częstokroć niezależne od woli i zamierzeń emitenta” [KIERSNOWSKI 1988: 12]. Wnikliwej uwagi wymaga wobec tego rozpatrzenie, jakiego znaczenia nabierały one w oczach ich nabywców. Posiadanie takiego daru od władcy niewątpliwie wskazywało na różnorodne relacje rządzącego z elitami [DZIEDUSZYCKI 1995: 64–69]. Obecność w grobach monet — symbolu bogactwa i splendoru, którego niewielką część składano ze zmarłym członkiem rodziny — mimo braku innych „cennych” przedmiotów wskazuje na wysoką pozycję społeczną zarówno pochowanych osobników, jak i ofiarodawcy. Jednak nie można wykluczyć, że złożenie monety ze zmarłym mogło być wyrazem pośmiertnego uhonorowania jego służby.

Wskazać też należy, że niewielkie monety złożone w ustach czy dłoni były skryte przed uczestnikami ceremonii pogrzebowej, wobec czego można uznać, że nie było ich funkcją manifestowanie pozycji społecznej zmarłego wśród żywych.

W kontekście badań nad znaczeniem monet w grobach należy zwrócić uwagę też na ikonografię monet, zwłaszcza widoczne na nich symbole religijne: np. rozmaite wyobrażenia krzyża czy świętych [KIERSNOWSKI 1988: 314–326, 370, 378–379]. Takie symbole znajdujemy również na gieckich monetach: krzyże na denarach krzyżowych, naśladowczych (por. ryc. 2, 7, 8) i księżących oraz wizerunek

św. Wojciecha na denarach Władysława II Wygnańca, typ 2 (ryc. 9). Nadmienić można, że wizerunki świętych są też widoczne na denarach książęcych znalezionych poza obszarem objętym badaniami stacjonarnymi: św. Jan na denarze Bolesława III (typ 1) i św. Wojciech na monecie Bolesława IV (typ 1)⁹. Wobec tego można przyjąć, że niektóre monety złożono ze zmarłym jako wyznanie jego wiary i/lub jako ofiarę dla Stwórcy. Może właśnie monety w grobach najmłodszych dzieci były świadectwem ich chrztu? Dotąd wśród przedmiotów znalezionych na tym cmentarzysku zidentyfikowano tylko jeden przedmiot pochodzący z grobu, charakteryzujący się przedstawieniem symboli religijnych. To metalowa zawieszka, której dekoracja jest zminiaturyzowanym przedstawieniem typu *Maiestas Crucis*, opartym na schemacie znanym z kart lub okładek ksiąg karolińskich i ottońskich [INDYCKA 2017: 1215–1236]. Zatem monety znalezione w grobach można włączyć do grupy przedmiotów wyrażających chrześcijańskie treści ideowe. Niestety, nie znajdziemy dziś odpowiedzi na pytanie, jak liczna była grupa osób, która rozumiała znaczenie symboli na monetach, choć równie dobrze pytanie to można odnieść do innych przedmiotów o takim znaczeniu.

Ryc. 9. Giecz, stan 4. Symbole religijne na denarach książęcych. 1: krzyż na rewersie monety Bolesława III Krzywoustego, typ 4; 2: wizerunek św. Wojciecha na monecie Władysława II Wygnańca, typ 2; fot. Maciej Syty

FIG. 9. Giecz, site 4. Religious symbols of princely denars. 1: a cross on the tails of Bolesław III Wrymouth coin, type 4; 2: the image of St. Adalbert on Władysław II the Exile coin, type 2; photo by Maciej Syty

Nie można odmówić monetom znaczenia magicznego, „przenosiły” przecież w zaświaty rozmaite przesłania, a niektóre z nich znane były tylko ofiarodawcom. Na monetach pochodzących z grobów z gieckiego cmentarzyska nie stwierdzo-

⁹ Numery w SYTY 2015a — odpowiednio 60 i 69.

no śladów (nacięć, przewierconych otworów), które wskazywałyby na nadanie im widocznej funkcji magicznej [MIECHOWICZ 2006: 148–149, 151]. Różne aspekty wiary w magię monet pokazują, że wielorakie mogły być motywy, którymi kierowali się żywi, składając monety ze zmarłym członkiem rodziny i społeczności [MIECHOWICZ 2006: 149–153].

Analiza monet znalezionych w wykopach w grobach kieruje uwagę także na kilka innych zagadnień, które nie były bezpośrednio związane ze zwyczajami pogrzebowymi. Po pierwsze dalsze analizy monet wybitych tymi samymi stemplami przyczynić się mogą do badań nad pochodzeniem i dystrybucją pieniądza [PASZKIEWICZ 2015: 237]. Obecność takich monet w grobach może być istotna również podczas szczegółowych badań nad więziami rodzinnymi. Przypuszczać bowiem można, że takie zespoły monet — przed ich rozproszaniem — znajdowały się „w jednej ręce” i trafiły do grobów członków rodziny. Dodać można, że na stanowisku 4 w Gieczu znaleziono też kilka innych zespołów monet, a niektóre z nich (zwłaszcza te, które znajdowały się w sąsiedztwie obszaru badanego wykopaliskowo) mogły pierwotnie być złożone w grobach [PASZKIEWICZ 2015: 236; SYTY 2015b: 120–127].

Po drugie obecność w grobach monet o różnym czasie emisji dostarcza danych odnoszących się do czasu ich obiegu [SUCHODOLSKI 2016: 184], a także ich tezauryzacji [DZIEDUSZYCKI 1995: 73–78]. Ponownie wskazuje to na więzi łączące członków rodziny — uczucia, które pozwoliły na sięgnięcie do zgromadzonego skarbu.

Dzięki analizom numizmatycznym i archeologicznym uzyskano dane odnoszące się do rozmaitych zjawisk kulturowych związanych z monetami i zwyczajami pogrzebowymi oraz ich chronologii. Istotne są spostrzeżenia na temat przydatności monet do analiz społecznych zarówno w aspekcie hierarchii społecznej, jak i więzi rodzinnych społeczności gieckiej. Jednak zaakcentować należy, że niemal wszystkie poruszane w niniejszym artykule kwestie wymagają dalszych, interdyscyplinarnych badań oraz wnikliwych studiów porównawczych.

Bibliografia

- ARKUSZEWSKI G.
2015 Katalog. Monety orientalne [w:] Monety ze stanowiska nr 4 w Gieczu, red. T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, BSL, t. XXXIII, seria B1, t. 6:2, Lednica, s. 13–57.
- DZIEDUSZYCKI W.
1995 Kruszcze w systemach wartości i wymiany społeczeństwa Polski wczesnośredniowiecznej, Poznań.
- INDYCKA E.
2016 Cmentarz przy wczesnośredniowiecznym grodzie w Gieczu [w:] Gród piastowski w Gieczu. Geneza — funkcja — kontekst, red. M. Kara, T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa Poznań, s. 209–237.

INDYCKA E.

2017 Metalowa płytką z dekoracją ornamentalną (zawieszka?) z cmentarzyska w Gieczu, stanowisko 4 [w:] *Gemma Gemmarum*. Studia dedykowane Profesor Hannie Kóćce-Krenz, red. A. Różański, Poznań, s. 1215–1236.

KIERSNOWSKI R.

1988 Moneta w kulturze wieków średnich, Warszawa.

KÓĆKA-KRENZ H.

1993 Biżuteria północno-zachodniosłowiańska we wczesnym średniowieczu, Poznań.

KRYSZTOFIAK T.

2009 Giecz. Ośrodek przedpaństwowy — wczesnopiastowski gród centralny — ośrodek kasztelański [w:] *Custodia Memoriae*. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, LX lat istnienia (1969–2009), red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XIV, seria A, t. 1, s. 111–137.

KRYSZTOFIAK T.

2015 Stanowisko nr 4 w świetle badań archeologicznych [w:] Monety ze stanowiska nr 4 w Gieczu, red. T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, BSL, t. XXXIII, seria B1, t. 6:1, Lednica, s. 17–57.

KRYSZTOFIAK T.

2016 Ośrodek grodowy w Gieczu w okresie przed- i wczesnopiastowym [w:] Gród piastowski w Gieczu. Geneza — funkcja — kontekst, red. M. Kara, T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, Poznań, s. 115–154.

ŁOSIŃSKI W.

1991 W sprawie rozwoju gospodarki towarowo-pieniężnej na ziemiach polskich we wczesnym średniowieczu w kontekście dziejów obrotu pieniężnego w strefie nadbałtyckiej. Część II, AP XXXVI, z. 1–2, s. 235–264.

MICIAK M.

2005 Grodzenie na cmentarzysku w Gieczu, woj. wielkopolskie, na tle podobnych cmentarzysk na ziemiach polskich we wczesnym średniowieczu, Poznań [maszynopis pracy magisterskiej w archiwum IA UAM i w bibliotece oddziału MPPL w Gieczu].

MICIAK M.

2017 Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Gieczu, stan. 10. Wstępne wyniki badań, SL XVI, s. 39–59.

MIECHOWICZ Ł.

2006 Moneta jako przedmiot zabiegów magicznych w świetle źródeł etnograficznych z obszaru Polski, WN, R. L, z. 2 (182), s. 147–158.

MONETY

2015 Monety ze stanowiska nr 4 w Gieczu, red. T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, BSL, t. XXXIII, seria B1, t. 6, cz. 1–3, Lednica.

PARKER PEARSON M.

1999 The archaeology of Death and Burial, Sutton.

PASZKIEWICZ B.

2015 Giecz 4 — monety ze „stanowiska wydajnego” [w:] Monety ze stanowiska nr 4 w Gieczu, red. T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, BSL, t. XXXIII, seria B1, t. 6:1, Lednica, s. 233–238.

SUCHODOLSKI S.

1973 Mennictwo polskie w XI i XII wieku, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

SUCHODOLSKI S.

2016 Obol zmarłych (monety i pieniądz kruszcowy) na cmentarzysku w Dziekanowicach, stan 22 [w:] *Nummus bonum fragile est*. Groby z monetami wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach, red. J. Wrzeński, BSL, t. XXXV, seria B1, t. 7:1, Lednica, s. 157–192.

SYTY M.

2015a Katalog. Monety zachodnioeuropejskie i nowożytne [w:] Monety ze stanowiska nr 4 w Gieczu, red. T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, BSL, t. XXXIII, seria B1, t. 6:2, Lednica, s. 59–312.

SYTY M.

2015b Monety zachodnioeuropejskie i nowożytne [w:] Monety ze stanowiska nr 4 w Gieczu, red. T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, BSL, t. XXXIII, seria B1, t. 6:1, Lednica, s. 77–133 [monety z grobów: 112–120].

WRZEŃSKI J.

2016 Archeologia dziekanowickich grobów z monetami [w:] *Nummus bonum fragile est*. Groby z monetami wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach, red. J. Wrzeński, BSL, t. XXXV, seria B1, t. 7:1, Lednica, s. 13–96.

WYRWA A.M.

2015 Przedmowa [w:] *Nummus bonum fragile est*. Groby z monetami wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach, red. J. Wrzeński, BSL, t. XXXV, seria B1, t. 7:1, Lednica, s. 7–8.

Coins from the burial ground in Giecz, site 4, as a source for the research of funeral rituals¹⁰

S u m m a r y

The article presents the results of the analyses of coins, which were found during excavation works on the early medieval skeleton cemetery in Giecz (site 4). 281 graves were uncovered and examined there, among which were the ones with coins. The conducted archaeological and numismatic analyses refer to funeral rituals, chronology of the burial ground and various cultural phenomena connected with coins.

The obtained data indicate that the ritual of depositing coins with the dead at the cemetery located next to the castle-town in Giecz appeared over half century after converting to the new religion and continued for 200 years.

¹⁰ I would kindly like to thank Professor Borys Paszkiewicz for his valuable remarks and help in the preparation of the present work. I would also like to thank Adam Kędzierski PhD.

On the basis of the conducted analysis it can be stated that the coins were placed with the dead regardless of their sex or age at the moment of death. The deceased were buried in the same way as the majority of the decedents at the burial grounds; their graves did not stand alone. With the exception of the shears, no other special objects were placed in them and no two groups of graves of the same type were registered.

Graves with coins, regardless of their orientation as well as sex and age of the individuals buried in them, and regardless of the chronology of the coins which they contained, were placed on the entire burial ground. They were orientated similarly to the majority of graves. The relationship between the type of coin and the grave's orientation, where the coins were put, was not identified. The complete coins were placed in graves and these included almost exclusively saxon cross coins and princely denars.

The custom of placing coins in graves was probably restricted to the elite groups which were in the possession of coins. At the present stage of research one could risk saying that it also showed the bonds connecting members of the family. It is possible that families had their quarters "assigned" at this cemetery, which can be reflected in graves with coins of different chronology located next to each other. The family bonds can also be indicated by the coins minted with the same stamps, which were found in the graves.

The archaeological analysis of graves with coins also brought crucial data, which can be pertained to the stages of the functioning of the burial ground. It has been pointed out that in the third decade of the 11th century the custom of placing coins in graves appeared in Giecz. However, it was not prevalent in those days and was probably limited to a small group of the local community which was in the possession of money in the period when the monetary economy had just started to popularize [ŁOSIŃSKI 1991: 251–257]. Presumably the first coins, which were placed in graves of both segments after the incursion of Bretislav, are the cross denars type V, which were first issued in 1060. The research also revealed that in both periods when the burial ground was in use, at least two of its segments were occupied simultaneously.

The coins manifested, among other things, power, prestige, wealth and religious content [KIERSNOWSKI 1988: 38; DZIEDUSZYCKI 1995: 85–86]. The coins spread, among other ways, through wealth redistribution [DZIEDUSZYCKI 1995: 64–69]. The presence of coins in graves — the symbols of wealth and glamour, of which a small piece was placed with a deceased member of the family — despite the absence of other "precious" objects, points to the high social status of both the buried individuals and the contributor.

In the research concerning the importance of coins in graves, the iconography of coins attracts attention, especially the religious symbols visible on them [KIERSNOWSKI 1988: 314–326; 170, 378–379]. Such varied images of a cross and saints can also be found on coins from Giecz. Therefore, it can be assumed that some of the coins were placed with the deceased as a confession of their faith and/or an offering to the Creator. It could be possible that the coins in the youngest children's graves were their baptism certificate. Only one object from a grave which depicted religious symbols has been identified so far. It was a metal pendant. Its decor presents a miniature *Maiestas Crucis*, derivative from the pattern known from cards and the covers of Carolingian and Ottonian books [INDYCKA 2017]. Hence, the coins found in the graves should be included in the group of objects which express the Christian ideology. Diverse aspects of belief in the magic of coins show that the living could have multiple motives for placing coins with the deceased member of the family and community [MIĘCHOWICZ 2006: 149–153].

Further analyses of the coins minted with the same stamps may lead to the research concerning the origins and distribution of the coins [PASZKIEWICZ 2015: 237]. The presence of coins in graves, with different periods of emission, brings data concerning the period of their

circulation [SUCHODOLSKI 2016: 184], as well as their hoarding [DZIEDUSZYCKI 1995: 73–78]. The above considerations also point to the family bonds.

Due to numismatic and archaeological analyses, the data concerning various cultural phenomena related to coins and funeral rituals and their chronology was obtained. The remarks concerning the usefulness of coins in social analyses, both in the aspect of social hierarchy and family bonds of the Giecz community, are also crucial. However, almost all the issues mentioned in the present article require further interdisciplinary research and profound comparative studies.

otrzymano (received): 29.01.2019; zrecenzowano (revised): 16.02.2019; zaakceptowano (accepted): 11.04.2019

mgr Elżbieta Indycka
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Rezerwat Archeologiczny Gród Wczesnopiastowski w Gieczu
Grodziszczko 2
63-012 Dominowo
e-mail: giecz.ei@lednica.pl
 <https://orcid.org/0000-0002-3031-8605>